

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
KULTŪRAS UN SOCIĀLĀS ANTROPOLOĢIJAS STUDIJU PROGRAMMA

**Atgriešanās process Latvijā pēc ārzemēs pavadītas
bērnības**

BAKALaura DARBS

Autore: Linda Vilde
Stud. apl. nr. lv16060

Darba vadītājs: M.hum. Kārlis Lakševics

RĪGA 2019

Anotācija

Es aplūkoju specifisku jaunu cilvēku grupu (18-30 gadi), kas kā bērni devušies uz ārzemēm ar vecāku/iem, bet atgriezušies kā pilngadīgas personas.

Pētījuma mērķis: Izpētīt atgriešanās procesu un kā tiek veidotas translokālās attiecības ar cilvēkiem un vietām. Noskaidrot, kā tiek pozicionēta piederības un/vai nepiederības sajūta vietai vai valstij.

Pētījuma rezultāti parāda, ka tiek veidotas translokālas attiecības ar cilvēkiem, vietām, taču tās ir aktīvas vai pasīvas atkarībā no indivīda atrašanās vietas. Migrācijas iespaidā, pārņemot vairāku valstu sabiedrības uzvedības modeļus, veidojas transnacionāla identitāte.

Atslēgas vārdi: translokālisms, piederības un nepiederības sajūta, atgriešanās migrācija, transnacionālisms.

Abstract

The bachelor thesis “The process of returning to Latvia following a childhood abroad” aims to examine young people (18-30) who went abroad with their parent/s but returned to Latvia as adults.

The goal of the thesis: Research the process of returning and the formation of translocal relationships with people and places. Find out the positioning of the feeling of belonging and unbelonging to a place or country.

The results show that translocal relationships are created between people and places, however, they are active or passive depending on where the individual is located. The influence of migration by adapting to behaviour models of various countries creates transnational identity.

Key words: translocalism, the feeling of belongingness and otherness, returning migration, transnationalism.

Satura rādītājs

Ievads.....	6
1. Teorētiskie virzieni.....	8
1.1 Migrācija un atgriešanās migrācija.....	8
1.2 Translokālisms un mobilitāte.....	10
1.3 Piederības un nepiederības sajūta.....	12
2. Metodoloģija.....	15
2.1 Pētījuma dalībnieku izvēle.....	15
2.2 Daļēji strukturētās intervijas.....	16
2.3 Neformālās sarunas.....	16
2.4 Pētījuma dalībnieku apraksts.....	17
2.5 Lauka darba gaita.....	18
2.6 Datu analīzes metodes.....	18
2.7 Ētika.....	19
3. Rezultāti un diskusijas.....	22
3.1 Tuvinieki un draugi.....	22
3.1.1 Lēmums aizbraukt un atgriezties.....	22
3.1.2 Atgriešanās.....	23
3.2 Mājas.....	26
3.3 Kultūras un sociālās atšķirības.....	28
3.4 Valsts atbalsta meklēšana.....	30
3.5 Karjera.....	32
3.5.1 Valoda.....	34
3.6 Aizbraucēji pret palikušajiem un vietējiem.....	35
3.6.1 Veiksmes stāsts.....	36
Secinājumi.....	39

Pateicības.....	42
Bibliogrāfija.....	43

Ievads

Tēmas izklāsts un aktualitāte:

Atgriešanās tēma Latvijā kļūst arvien aktuālāka. Vēl nesen daudzi pētnieki pievērsās aizbraukšanai jeb emigrācijai, kas notiek vēl joprojām, bet rodas jauna tendence atgriezties. Daudziem ārzemēs dzīvojošiem latviešiem ir vēlme atgriezties, taču pietrūkst informācijas, kā to darīt. Šajā bakalaura darba apskatu piederības un nepiederības sajūtu, translokālismu, jaunu cilvēku pieredzi, atgriežoties Latvijā pēc bērnības daļējas pavadīšanas ārpus tās.

Latvija pievienojās Eiropas Savienībai 2004. gadā. Tas ļāva Latvijas iedzīvotājiem daudz vieglāk emigrēt uz citām Eiropas valstīm labākas dzīves meklējumos. Daudzas ģimenes devās prom no Latvijas kopā, taču pēc vairāku gadu prombūtnes daži no šiem bērniem, kas ir jau pieauguši, izlemj atgriezties Latvijā. Kā nepilngadīgas personas vecāku vai aizgādņu pavadībā, paši īsti neizlemjot, emigrēja, bet pieaugot izvēlas atgriezties un uzsākt vai turpināt dzīvi šeit. Piedāvāju redzējumu uz šo cilvēku grupu, viņu lēmuma atgriezties iemeslus. Vēlos uzzināt, kā notiek atgriešanās un ar kādām problēmām saskaras tieši šī cilvēku grupa, atbraucot uz Latviju un uzsākot jaunu dzīvi. Lai arī bakalaura tēmu izvēlējos jau pirmajā studiju gadā, sagādīšanās dēļ tā kļuva personīgi tuvāka, jo arī es dzīvoju divās valstīs un saucu abas par mājām. Tādejādi jūtu izteiktāku saikni ar pētījuma dalībniekiem.

Šajā sakarā apskatīšu jau veiktos pētījumus. Aijas Lulles “Pētījums par migrāciju: realitātes saskarsme un maksimālās iespējas: politikas apskats¹” (*Research on migration: facing realities and maximising opportunities: a policy review*), “Latvijas emigrantu kopienas: Cerību diaspora” ir vairāku Latvijas Universitātes pētnieku kopdarbs. Aija Lulle savā pētījumā izmanto terminus piederība un nepiederība (*belonging, non-belonging*), kā arī jušanos kā ārzemniekam Latvijā, pat ja cilvēks ir no Latvijas (*feeling like a foreigner*). Tā kā Lulle raksta par īslaicīgu atgriešanos Latvijā pēc dzīves Lielbritānijā, bet es par ilglaicīgu palikšanu Latvijā, domāju, ka būs novērojamas kopīgas iezīmes, vismaz sākuma periodā, kad jauniešis atgriežas. Piemēram, problēmas izglītības iegūšanā un atzīšanā, darba tirgū, dzīvesvietas meklējumos un attiecību atjaunošana ar palikušajiem draugiem un radiem. Aija Lulle pētījumā par diasporu raksta par politiskajiem aspektiem. “Stratēģiska valsts institūciju sadarbība un plānošanas dokumenti atgriešanās veicināšanai ir īpaši raksturīgi Centrālās un Austrumeiropas valstīs.” (Lulle, 2014: 20).

¹ Šeit un turpmāk autores tulkojums.

Pētnieciskie jautājumi:

- **Kā atgriešanās Latvijā ietekmē piederības un nepiederības sajūtu ikdienas dzīvē jauniešiem, kuri ir (daļēji) pavadījuši bērnību ārzemēs?**
 - Kādi faktori ietekmē lēmumu atgriezties Latvijā?
 - Kā notiek pielāgošanās darba tirgū, izglītības vidē un valsts institūcijās, atgriežoties Latvijā?
 - Kā šie cilvēki izjūt translokālismu savā ikdienas dzīvē un veidojot translokālās attiecības ar tuviniekiem gan Latvijā, gan migrācijas valstī?
 - Kas veido jauno cilvēku piederības un nepiederības sajūtu gan Latvijā, gan migrācijas valstī?

1. Teorētiskie virzieni

Teorijas sadaļā aprakstīšu galvenos izmantotos teorētiskos virzienus: migrācija un atgriešanās migrācija, translokālisms, piederības un nepiederības sajūta. Izskaidrošu, kā tie tiek apskatīti antropoloģiski un kā palīdz man izprast esošo situāciju. Migrācijā un atgriešanās migrācijā apskatīšu tās modeļus, kā arī iemeslus atgriezties. Translokālismā un mobilitātē – ko nozīmē būt translokālam un mobilam, kā tas izpaužas. Visbeidzot, piederības un nepiederības sajūtās apskatīšu, kas nosaka migrantu sajūtas, atgriežoties Latvijā.

1.1 Migrācija un atgriešanās migrācija

Latvijas iedzīvotāju iespējas izceļot un pārvākties uz citām valstīm paplašinājās, Latvijai kļūstot neatkarīgai un sabrūkot Padomju Savienībai, kā arī 2004. gadā, Latvijai iestājoties Eiropas Savienībā. Cilvēkiem Latvijā kļuva vieglāk doties uz Rietumeiropas valstīm. “Sociāli ekonomiskās un politiskās pārmaiņas būtiski ietekmē iedzīvotāju migrāciju. Latvijā tā ir kļuvusi par nozīmīgu ekonomisku, politisku un sabiedrisku tēmu. Migrācijas režīma maiņa iezīmējas jau kopš 1991. gada līdz ar neatkarības atjaunošanu. Latvija ir viena no desmit Centrālās un Austrumeiropas (CAE) valstīm, kura 2004. gada 1. maijā iestājās Eiropas Savienībā. Darba tirgus atvēršana jauno dalībvalstu iedzīvotājiem ir kļuvusi par mobilitāti veicinošu faktoru” (Krišjāne, Bauls, 2011:71)

Migrācija nav noteikta un nemainīga. Tā ir atkarīga no apstākļiem un subjektīvās sapratnes par to, kā arī atšķirīgu nozaru skaidrojuma. Tomēr antropoloģijā migrācijai tika pievērsta īpaša vērība jau pagājušajā gadsimtā. Latvijā pētnieki šo problēmai īpaši pētīja sakarā ar “lielo aizbraukšanu”. Dace Dzenovska apskata “lielo aizbraukšanu” Latvijā. “Latvijas publiskajā telpā “lielā aizbraukšana” kā plaša mēroga sociāla parādība izraisa diskusijas ne tikai par emigrācijas ekonomiskajiem un sociālajiem iemesliem un sekām, bet arī par aizbraukšanas kā rīcības ētisko un politisko pusi.” (Dzenovska, 2012: 44) Pirms desmit gadiem pētnieki pievērsās aizbraukšanai kā problēmai un pētīja to no dažādiem rakursiem, tagad tendence ir apskatīt reemigrāciju jeb atgriešanās migrāciju un ar to saistītās problēmas.

Ārzemju pētnieki atgriešanās migrāciju sāka pētīt jau pagājušā gadsimta 70.- 80. gados. “Atgriešanās migrācija tiek definēta kā emigrantu kustība atpakaļ uz dzimteni, lai apmestos tur. Līdzīgs koncepts ir reemigrācija. Šis koncepts ir attiecināms uz cilvēkiem, kuri pārvācas atpakaļ uz dzimteni un tad emigrē otrreiz.” (Gmelch, 1980:136) Arī Latvijas vadošie pētnieki migrācijas jautājumos, pēdējo gadu laikā ir veikuši vairākus pētījumus, kā piemēram, Aijas Lulles “Pētījums par migrāciju: realitātes saskarsme un maksimālās iespējas: politikas apskats.”

(*Research on migration: facing realities and maximising opportunities: a policy review*), "Latvijas emigrantu kopienas: Cerību diaspora", kas ir vairāku Latvijas Universitātes pētnieku kopdarbs, translokālās bērnības un ģimeņu mobilitāte Austrumeiropā un Ziemeļeiropā (*Translocal childhoods and family mobility in east and north Europe, 2018*), ko veidoja vairāku valstu pētnieki, tajā skaitā no Latvijas (Marta Balode, Aija Lulle, Agnese Bankovska). Šī ir tikai neliela daļa no pētījumiem, kas ir veikti, apskatot atgriešanās migrācijas un diasporas problēmas, jo tās kļūst arvien nozīmīgākas Latvijas sabiedrībā.

Atgriešanās iemesli mēdz būt dažādi. Apskatot dažas teorijas, piemēram, Francisko Čerāze piedāvā četrus reemigrācijas tipus: 1) atgriešanās neveiksme, ja migrants nespēj integrēties jaunajā valstī un izlemj atgriezties; (2) atgriešanās konservatīvisms, ja migrants ir devies uz ārzemēm, lai iegūtu lielākus ienākumus, bet tērē tos dzimtenē; (3) pensijas atgriešanās; un (4) inovācijas atgriešanās, ja migrantam ir nodoms investēt sociālo vai finansiālo kapitālu dzimtenē, kas iegūts ārzemēs (Cerase, 1974: 251-254) Jāmin, ka cilvēki, aizbraucot kā bērni, nevar īsti piederēt pie otrā un trešā tipa, jo lēmumu par aizbraukšanu pieņem vecāki. Bērnu mērķis nav nopelnīt naudu un atgriezties. Tā kā viņi ir mācījušies ārzemēs un ieguvuši intelektuālo kapitālu jeb izglītību, atbraucot viņi to izmanto Latvijā. Jaunie cilvēki, kuri atgriežas Latvijā, bieži vien pieder pie tās kategorijas, kas kā iemeslu min nespēju pilnībā iederēties emigrācijas valstī, tāpēc ilgas pēc dzimtenes kļūst izteiktākas. "Atgriešanās galvenie iemesli lielākoties ir emocionāli, un to vidū būtiskākie ir piederības sajūta dzimtajām vietām, valstij, atgriešanas sociālo saišu ar dzimtenē palikušajiem tuviniekiem dēļ, ilgas pēc mājām." (Kļave, Šūpule, 2015:198) Šo iemeslu apskata minētie pētījumi, jo tas ir visatbilstošākais pašreizējai situācijai Latvijā. Ne tikai jauni cilvēki, bet arī vecākas paaudzes, kuras daudzus gadus nodzīvojušas ārzemēs, nespēj līdz galam iedzīvoties emigrācijas valstī. Iemesls, ka cilvēki atgriežas Latvijā, var būt daļēji ekonomisks, jo Latvija pēdējo pāris gadu laikā ir piedzīvojusi ekonomisko izaugsmi, taču visbiežāk virsroku ņem tieši sentimentālas jūtas pret dzimteni un emocionālais aspekts pret palikušajiem.

Lai arī šobrīd ir novērojama atgriešanās Latvijā, nevar izslēgt iespēju, ka reemigrējušie nepalikis Latvijā. Pastāv iespēja, ka reemigrējušie atgriezušies izjūt vilšanos, jo nepiepildās cerības par iederēšanos Latvijas sabiedrībā, un atgriežas emigrācijas valstī. "Cits teorētiskais virziens – transnacionālisma pieeja – uzsver, ka atgriešanās izcelsmes valstī nenozīmē migrācijas cikla beigas, jo, pirmkārt, mūsdienās bieži izplatīta ir atkārtota emigrācija. Otrkārt, aizvien biežāk ir sastopama cirkulārā migrācija, kas saistīta ar migrantu profesionālo darbību un tai raksturīgajiem regulārajiem un ciešajiem kontaktiem pāri valsts robežām" (Portes,

Guarnizo, Landolt 1999, iekš. Kļave, Šūpule, 2015:198). Iespējams, pastāv nepārtraukta migrācija turp un atpakaļ, jo emigrācijas valstī ir palikuši draugi un radi (jo īpaši manai izvēlētajai mērķauditorijai šajā gadījumā, jo draugus veido tieši bērnībā un vecāki un citi radnieki paliek tur), kā arī sāktās darba attiecības vai mācības, kas ļauj būt mobiliem, taču pieprasa klātbūtni.

1.2 Translokālisms un mobilitāte

Grāmatā *Translokālās bērnības un ģimeņu mobilitāte Austrumeiropā un Ziemeļeiropā* pētnieki, apskatot translokālismu, to skaidro kā saikni. “Translokālais koncepts raksturo saikni starp divām vai vairākām noteiktām vietām, kur translokālās ģimenes locekļi to veido un pieredz” (Assmuth, Hakkarainen, Lulle, Siim 2018: 7). “Konceptā integrējas vienmērīguma, pārtraukuma jēdzieni un tā plūdums asociējas ar mobilitāti, ar noteiktību, pamatīgumu un piederību konkrētā vietā” (Assmuth, Hakkarainen, Lulle, Siim, 2018:7). Arī ārzemju pētnieki ir apskatījuši translokālismu citu valstu kontekstā, piemēram, Baraks Kalīrs (Barak Kalir) *Mobilities, Boundaries and Traveling ideas. Rethinking Translocality Beyond Central Asia and Caucasus* (Mobilitāte, robežās un ceļošanas idejas. Pārdomas par translokālismu aiz Centrālāzijas un Kaukāzijas). Šis koncepts ir jauns, taču tā saknes meklējamas globalizācijā, mobilitātē un cilvēku plūsmā “Translokālitate ir kā jaunpienācējs, kas nesēn pievienojies daudz vecākām un vispāratzītām diskusijām par globalizācijas procesiem. Translokālisma visuresamība kā analītiska struktūra, lai pētītu mobilitātes un plūsmu” (Kalir, 2018:350). Cilvēku plūsmas pasaulē kļūst arvien brīvākas, pēdējo gadu laikā pētniekiem parādījusies nepieciešamība pēc jauniem teorētiskiem virzieniem, lai aprakstītu un analizētu notiekošos procesus.

Translokālisms ir kā mobilitātes produkts, kas parāda cilvēku migrāciju un attieksmi pret notiekošo. “Translokālisms ir radoša pieeja, kas bagātina mūsu sapratni, kā pasaule mainās cilvēku kustības ietekmē, izpētot kustību veidos un vietās, kas ir svarīgi tiem, kas iesaistās vai pieredz mobilitāti. Vai tie ir cilvēki, pārceļas uz blakus esošo ciematu, šķērso nacionālās robežas vai aizlido uz otru pasaules malu, translokālisms izturas pret visām šīm kustībām vienlīdz svarīgi un nozīmīgi. Gan pret pašām vietām, gan pret kustībā esošajiem, gan pret palicējiem” (Kalir, 2018:353). Translokālisms nav viens noteikts virziens, kas ietekmē tikai tos cilvēkus, kas migrē. Arī palicēji var tikt ietekmēti un būt translokāli. Translokālisma jēdziena elastība un nenoteiktība parāda, ka tas var stiepties gan mazos, gan lielos mērogos, t.i.,

translokālismā nav svarīgs attālums, bet gan tā vienlīdzīgā ietekme. Bērniem², kas devušies prom no Latvijas vecāku vai aizbildņa gādībā un atgriezušies kā pieaugušie, kas ir mana lauka darba pētījuma dalībnieku kritēriji, translokālisms ir izjūtams kā būšana starp divām vai vairāk vietām. Tāpēc nebija nozīmes izvēlēties konkrētus attālumus vai valstis, uz kurām viņi ir izceļojuši. Interesi raisīja, kā translokālisms ietekmē šo jauno cilvēku ikdienu. Atgriešanās nav translokālisma beigas, bet gan turpinājums.

Kā iepriekšējā nodaļā minēts, balstoties uz iepriekš veiktajiem pētījumiem, visbiežākais iemesls atgriezties ir tieši emocionāls. Translokālisma perspektīvā tiešas paralēles starp emocijām nevelk, taču tās arī neizslēdz. Mobilitāte nav tikai ekonomisks faktors, tas ir arī emocionāls. “Emocijas skaidri parāda saikni starp motivācijām, kas stimulē cilvēkus būt mobiliem, kā arī veidus, kā mobilie un nemobilie subjekti pieredz mobilitāti un to materiālās un kulturālās sekas. Taču ir mazāk skaidrības, vai patiesi ir tieša saikne starp translokālo perspektīvu un izpratni par emociju lomu ” (Kalir, 2018:356). Lai arī konkrēta saikne nav noteikta, tomēr ir sajūtas, kas pauž translokālismu un tā ietekmi uz cilvēkiem, kas ir mobili. “Lai arī netiek diskutēts tieši par emocijām, netieši norādīts uz vēlmēm, ilgām, nostalgiju, lepnumu un citām jūtām, kuras tika atklātas sarunās ar cilvēkiem, kuri ir saskārušies ar (ne)mobilitāti” (Kalir, 2018:356-367). Ilgas un nostalgija pēc mājām ir biežs faktors, kas liek cilvēkiem atgriezties un var ietekmēt jo īpaši jaunos cilvēkus, kuri pieredz translokālismu citādāk, jo mājas var atrasties divas vai vairākās vietās, valstīs. Jēdziens “mājas” viņiem var būt plašāks un elastīgāks, jo bērni vieglāk uztver visu jauno.

Translokālisms nav fizisks, bet gan abstrakts līdzeklis, ar kuru var analizēt cilvēku pieredzi migrācijā un mobilitātē. Uzsver ne ģeogrāfisko perspektīvu, bet gan cilvēku sajūtas un pieredzes, kas parāda notiekošo migrācijas procesos. Svarīgi apzināties, ka pārceļoties cilvēki pieredz plašu emocionālu spektru. “Svarīgi, ka translokālisms izceļ un analizē aizstāšanas procesus ikdienas dzīvē un emocionālajā pieredzē tiem, kuri tiek (ne)mobilitātes ietekmēti. Translokālā perspektīva ir svarīga, jo tā ļauj pētīt mobilitāti bez fiziskās kustības privileģēšanas. Citiem vārdiem sakot, translokālā perspektīva tiek mērīta nevis metros, bet gan notikumos” (Kalir, 2018: 357). Bieži vien cilvēki, kas veido attiecības ar divām vai vairāk vietām, spēs nosaukt par mājām vairāk kā vienu vietu, tas pats var tikt attiecināms uz ģimeni. Esot starp

² Bērns ir persona, kas nav sasniegusi 18 gadu vecumu, izņemot tās personas, kuras saskaņā ar likumu izsludinātas par pilngadīgām vai stājušās laulībā pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas. (Ministru Kabineta noteikumi 3.pants 1. punkts)

divām vietām, fiziskais aspekts pazūd un nav tik izteikts, uzsvāru liekot uz savstarpējām attiecībām ar migrantu un apkārtējo sabiedrību.

1.3 Piederības un nepiederības sajūta

Neiejušanās migrācijas valstī, vietējo nepieņemšana un ilgas pēc Latvijas, kurā jūtas saprasti un pieņemti, rada vēlmi migrantiem atgriezties Latvijā. Latvija tiek skatīta kā vieta kur ir “savējie”, pazīstama “mentalitāte” un “kultūra”. “Visbiežāk intervijās reemigranti izmanto izteikumu «atgriezties mājās», bet daži runā arī par vietu, kur jūties kā savējais, savu vidi, kurā var būt pats bez kādas izlikšanās vai pielāgošanās citiem. Vēl citi uzsver dzimtenes un piederības sajūtu, kā arī to, ka Latvijā viņiem, neskatoties uz ekonomiskajām grūtībām un zemākiem ienākumiem, ir vieglāk dzīvot, jo šeit viss ir pazīstams un saprotams” (Kļave, Šūpule, 2015:198). Piederība “savējiem”, kas trūkst migrācijas valstī un nespēja rast šo sajūtu ietekmē lēmumu atgriezties par spīti tam, ka visbiežāk migrācijas valstī ir labāki ekonomiskie apstākļi. Šī piederības sajūta “mājām” ir spēcīgāka par finansiālajiem aspektiem.

Brigitas Zepas un Evijas Kļaves izdevumā *Latvija. Pārskats par tautas attīstību, 2010/2011: Nacionālā identitāte, mobilitāte un rīcībspēja* raksta par nacionālās identitātes veidošanos, kas sasaucas arī ar piederības sajūtu. “Nacionālā identitāte ir viena no indivīda identitātēm, tā ir indivīda piederības sajūta nacionālajai, valstiskajai kopienai.(...) Piederības sajūta nacionālajai kopienai ir tā saite, kas ļauj indivīdam justies kā valstiskās kopienas loceklim” (Kļave, Zepa, 2011:15) Atrodoties prom no mītnes zemes, cilvēki spēj izjust piederības sajūtu Latvijai, jo jūtas nacionāli piederīgi tai. Tā kā indivīdam var būt vairākas identitātes, tad arī nacionālās identitātes var būt vairākas. Ne vienmēr tām jābūt pretrunā vienai ar otru, tās spēj mijiedarboties. Migranti spēj just piederību gan Latvijai, gan migrācijas valstij. Šādu vairāktautību piederības veidu, kas ir tipiska starp migrantiem, sauc par transnacionālismu. “Nacionālās identitātes veidošanas un uzturēšanas procesus būtiski ietekmē transnacionālais konteksts, kas indivīdam nereti prasa ne tikai saglabāt identificēšanos ar izcelsmes valsti, bet arī iekļauties mītnes zemes sabiedrībā, tai skaitā pieņemot vismaz daļu no tajā valdošajām normām” (Kļave, Šūpule, 2015: 129). Migranti izjūt nacionālu piederības sajūtu gan izcelsmes, gan migrācijas valstij, kas veido divējādu identitāti.

Aijas Lulles pētījumā *Telpas un laika iespējas: latviešu translokālās ģeogrāfijas Gērnzijā* (Time-space of possibilities: translocal geographies of Latvians in Guernsey) pētniece raksta par piederības un nepiederības sajūtu Latvijai un Gērnzijai translokālā perspektīvā. Tie Latvijas iedzīvotāji, kas emigrēja uz Gērnziju un apciemoja Latviju, izjuta nepiederības sajūtu šajās ciemošanās reizēs. Viena no Aijas Lulles pētījuma dalībniecēm izjuta nepiederības sajūtu

Latvijā. “Latvijā viņa tika pozicionēta kā “migrante”, kura vairs nepieder Latvijai. Viņa tikai atbrauc šeit, lai apciemotu radniekus un tērētu naudu. Šī pozicionēšana nostiprina sedentāristu ideoloģijas metanarātīvu, to ka mūsdienā Latvijā veidojās “migranti pret palicējiem” modelis. Publiskajā telpā migranti tiek “noniecināti” un viņu naudas iegūšanas prakses” (Lulle, 2014:190). Palicēju negatīvā attieksme pret tiem, kas ir atgriezušies, rada svešinieka sajūtu pašam savā valstī. Atstumtība un sociālās dzīves trūkums noved imigrantu pie izvēles atgriezties migrācijas valstī. Pastāv iespēja, ka tiek romantizēta ideja par atgriešanos Latvijā, taču cerības tiek pieviltas, to vietā stājas sarūgtinājums, kas liek sajūties nepiederīgam savā valstī.

Mājas kā vieta, kur atgriezties, ir viens no veidiem, kā migranti izpauž piederību un ilgas pret Latviju. Dažreiz to sauc par nostalgiju. “Nostalgija pēc mājām var būt spēcīgs faktors, lai lemtu par labu atgriezties Latvijā” (Assmuth, Hakkarainen, Lulle, Siim, 2018:175). Pozitīvas atmiņas par laiku Latvijā un negatīva saskarsme migrācijas valstī var izsaukt ilgas pēc mājām, savas vides. Šīs jūtas var raksturot piederības sajūtu Latvijai, tās kultūrai un sabiedrībai. “Padziļināto interviju ar reemigrantiem analīze parāda, ka reemigrantiem raksturīgs motīvs, kādēļ viņi ir atgriezušies Latvijā, ir ilgas pēc mājām. Gan tie, kas devušies uz ārzemēm, lai iegūtu izglītību un jaunu pieredzi, gan tie, kas devušies emigrācijā ekonomiskās situācijas spiesti, uzsver, ka viens no būtiskiem aspektiem, pieņemot lēmumu par atgriešanos, ir ļoti spēcīga vēlme «atgriezties mājās» vai «savā vidē»” (Kļave, Šūpule, 2015:199) Jau minētajā pētījumā “Latvijas emigrantu kopienas: Cerību diaspora” tiek aprakstīts, ka komunikācija latviešu valodā ikdienā ir tas, kas pietrūkst, esot svešumā. Valoda kā vienojošais faktors, kas rada kopības sajūtu ar “savējiem”. Bieži vien migranti apgūst vietējo valodu, bet pilnvērtīgākai komunikācijai pietrūkst dzimtās valodas. Vēl viens piemērs var būt Latvijas daba. Migranti intervijās min dabu kā apstākli, kas pietrūkst ārzemēs. Arī Aija Lulle pētījumā *Telpas un laika iespējas: latviešu translokālās ģeogrāfijas Gērnijā* (Lulle, 2014:177) raksta par spilgti emocionālajām ilgām pēc Latvijas dabas: pat ja iepriekš kaut kas ir kaitinājis, tad tagad ir kļuvis mīļš, piemēram, odi. Arī Kļave un Zepa min līdzīgus piemērus par dabu. “Latvijas iedzīvotāju stāstījums par to, kādas asociācijas tiem izraisa vārds «Latvija», ļāva izveidot tēmu grupas, kuras aptver plašu sociālo parādību loku. Visbiežāk atbildēs tika skarta tēma par Latviju kā īpašu vietu: Latvija kā vieta, kur dzimuši senči, kur ir dzimtās mājas, dzimtā zeme, dzimtene, kur esmu dzimis, dzīvoju, «dzīvoju no diviem gadiem, tā ir kļuvusi mīļa», mana otrā dzimtene, vieta, kas īpaši piesaista, kur ir vēlme atgriezties, tā ir skaista daba, ainava, pilsētas, jūra” (Kļave, Zepa, 2011:18). Šajā gadījumā, ņemot piemērus gan par valodu, gan par

dabu, vēlos parādīt, ka apstākļi, ko vietējie pieņem par normu un var nesaistīt ar piederību Latvijai, spēj izsaukt piederības sajūtu migrantos, jo aizbraucot kļūst svarīgi. Migranti konstruē piederības sajūtu caur emocionāliem līdzekļiem.

Piederības un nepiederības sajūta ir cieši saistīta ar migrāciju un translokālismu, jo īpaši atgriešanās migrāciju. Pozitīva vai negatīva pieredze atgriežoties attiecīgi rada piederības vai nepiederības sajūtu. Piederības vai nepiederības sajūta nav konstanti viena vai otra, bet gan mainīga vienība, ko migranti izpauž caur vārdiem *savējais*, *migrants*, *mājas*, *atstumšana*, *neiekļaušanās*, *kopība*, u.c. Katrs migrants spēj šo sajūtu pastāstīt citos vārdos, taču pamatā tā būs viena un tā pati sajūta. Šīs diametrāli pretējās sajūtas, atgriežoties Latvijā, ir saistītas ar vairākiem apstākļiem, kas var būt gan personīgi, gan sociāli.

2. Metodoloģija

Šajā pētījumā pielietoju antropoloģijas metodes, lai iegūtu kvalitatīvos datus. Atradu piecus pētījuma dalībniekus, kuri piekrita piedalīties pētījumā un, intervēju tos. Iegūtās intervijas transkribēju un analizēju, tās kodējot. Šajā nodaļā aprakstīšu, kā veicu pētījuma dalībnieku izvēli, pielietotās metodes, lauka darba gaitu, datu analīzes metodes un ētikas problemātiku.

2.1 Pētījuma dalībnieku izvēle

Sākumā bija raizes par pētījuma dalībnieku atrašanu, jo izvēlējos specifiskus rādītājus-jaunus cilvēkus vecumā no 18 līdz 30 gadiem, kuri ir atgriezušies Latvijā pēc ārzemēs pavadīta laika, kā bērni devušies prom kopā ar vecākiem vai aizbildņiem. Izvēlējos tieši šādus nosacījumus, jo lēmumu par aizbraukšanu pieņem vecāki, taču atgriezties izvēlas paši. Vecums izvēlēts, jo vēlējos tieši cilvēkus, kuru atgriešanās pieredze ir nesena. Latvijā ir tendence jauniem cilvēkiem emigrēt uz ārzemēm, tādēļ es vēlējos apskatīt gadījumus, kad notiek atgriešanās migrācija. Vecuma limits ļāva arī sašaurināt lauku, lai nebūtu jāņem vērā gadījumi, kad cilvēki atgriežas pensijas vecumā, jo šī pieredze būtu pavisam citāda.

Sākumā sociālo mediju platformā *Facebook* apskatīju dažādas grupas, kas pozicionē sevi kā atbalsta un informācijas apmaiņas vietas ārzemēs dzīvojošiem latviešiem. Pirmo pētījuma dalībnieku Māri atradu pēc publiskajā telpā izskanējušas informācijas, tāpat arī Elzu. Nellija ir sena paziņa, kas mani iedvesmoja rakstīt šo bakalaura darbu, tāpēc es viņu uzaicināju uz interviju. Pēc kāda laika pieņemu lēmumu ievietot kādā no minētajām *Facebook* grupām ierakstu, ka meklēju cilvēkus intervijām, iekļaujot konkrētās prasības. Sākumā atsaucās apmēram pieci cilvēki, citi ieteica draugus, paziņas, ģimenes locekļus, ar kuriem pēc tam sazinājos. Šādā veidā izdevās sarunāt intervijas ar diviem cilvēkiem. Lielākā daļa potenciālo intervējamo pēc īsākas sarakstes novērsās vai neatbildēja uz maniem jautājumiem. Bija gadījumi, kad cilvēki pārprata pētījumu un vēlējās rakstiski atbildēt uz jautājumiem, bet es šādu opciju neizvēlējos, jo neuzskatu, ka tā būtu pilnvērtīga intervija. Radās arī uzskats, ka es veidoju statistisku pētījumu. Tādos gadījumos paskaidroju, ka mana pētījuma metodoloģijai neatbilst rakstiskas atbildes, bet gan klātienē vai videozvana intervijas. Tādējādi, atlasot potenciālos pētījuma dalībniekus, balstījos uz jau iepriekš noteiktajiem kritērijiem, atsaucību un ieinteresētību pētījumā.

2.2 Daļēji strukturētās intervijas

Veicu lauka darbu 2019. gada februārī un martā. Pamatā veicu padziļinātas, daļēji strukturētās intervijas. Pēc intervijām pierakstīju piedzīvoto lauka dienasgrāmatā. Kopumā veicu piecas intervijas. Trīs intervijas bija klātienē, bet divas no tām ar video zvana palīdzību. Pirmo reizi veicu daļēji strukturētās intervijas ar video zvana palīdzību, kas ļāva pārvarēt attālumu, jo viena no pētījuma dalībniecēm atradās Lielbritānijā. Tā ietaupīju arī laiku. Jāatzīst, ka priekšroku dodu klātienē intervijām, jo cilvēciskais kontakts ir svarīgs saskarsmē ar pētījuma dalībniekiem, tomēr tās divas intervijas, kas tika veiktas ar video zvana palīdzību, arī bija pilnvērtīgas datu ieguves ziņā.

Pirms uzsāku lauka darbu, izveidoju interviju vadlīnijas. Izdalīju piecas tēmas: aizbraukšana, atbraukšana, ikdienas dzīve, valsts un tās atbalsts, translokālisms. Dažreiz centos uzdot jautājumus stāstījuma teikumu formā, piemēram: “Pastāstiet savu aizbraukšanas stāstu vai pastāstiet savu atgriešanās stāstu”. Ja pētījuma dalībnieks apjūk un saruna aptrūkstas, uzdevu konkrētākus jautājumus: “Cik gadu vecumā aizbraucāt? Kā uztvērāt vecāku lēmumu par aizbraukšanu?” Ja stāstījumā pētījuma dalībnieks neatbildēja uz man interesējušiem jautājumiem, tad pajautāju konkrētāk. Tā kā tās bija daļēji strukturētās intervijas, tad nācās jautājumus modificēt uz vietas atbilstoši situācijai un pētījuma dalībnieku stāstījumam, bet visās intervijās tika ievērota bloku secība un struktūra.

2.3 Neformālās sarunas

Pirms intervijas ar pētījuma dalībnieku aprunājos ikdienišķā gaisotnē, vēl neieslēdzot skaņas ierakstu. Izstāstīju, ko tieši pētu, bet nenorādīju kādus atslēgas vārdus, kas varētu iespaidot pētījuma dalībnieka nostāju vai kā citādi ietekmēt interviju. Tomēr pēc intervijas pastāstīju vairāk par pašu pētījumu, kā arī dažādas ar pētījumu nesaistītas lietas. Neformālās sarunas pirms un pēc netika ierakstītas, taču pierakstīju piezīmēs citātus, kas šķita saistoši. Manuprāt, šāda pieeja bija veiksmīga, jo īpaši tajos gadījumos, kad pētījuma dalībnieks nebija iepriekš pazīstams. Tas ļāva abām pusēm justies ērtāk un brīvāk. Iespējams, šī pieeja ļāva iegūt vairāk datu, taču var arī novest pie otras galējības, kad intervija zaudē sākotnējo fokusu. Piemēram, vienā no neformālajām sarunām, kurā es pazinu pētījuma dalībnieci, mēs aizrunājāmies par bērnību un kopīgiem draugiem, paziņām un radiniekiem.

Neformālo sarunu laikā gan es kā pētniece, gan pētījuma dalībnieki mēdz novirzīties no sākotnējā fokusa, taču pierakstīju svarīgākos atslēgas vārdus. Sarunu laikā ir abpusēja iesaiste, kas vedināja pētījuma dalībniekus izteikties plašāk un dziļāk.

2.4 Pētījuma dalībnieku apraksts

Tabula 2.4

Pētījuma dalībnieku apkopojums

Vārds ³	Valsts, uz kuru aizbrauca	Aizbraukšanas vecums	Atbraukšanas vecums	Intervijas datums	Intervijas ilgums	Intervijas veids
Māris	Luksemburga	13	23	16.02.2019.	50:41	Klātienes intervija
Nellija	Lielbritānija	13	19	18.02.2019.	17:57	Klātienes intervija
Elza	Lielbritānija	16	21	06.03.2019.	21:54	Klātienes intervija
Signe	Spānija	11	21	18.03.2019.	22:29	Video zvana intervija
Aivis	Lielbritānija	16	28	19.03.2019.	32:58	Video zvana intervija

Īss pētījuma dalībnieku apraksts:

³ Pētījumā izmantotie vārdi nav patiesie pētījumu dalībnieku vārdi, bet gan manis izvēlētie pseidonīmi.

- Māris 13 gadu vecumā ar vecākiem un brāļiem devās uz Luksemburgu. Mācījās Luksemburgā Eiropas skolā, kur piedāvāja mācības angļiski, taču dzīvoja Vācijā. Pēc vidusskolas pabeigšanas sāka studēt Nīderlandē. Pēc 10 gadiem atgriezās viens. Šobrīd strādā algotu darbu Latvijā.
- Nellija 13 gadu vecumā aizbrauca ar vecākiem uz Lielbritāniju. Lielbritānijā dzīvoja 6 gadus, kuru laikā pabeidza koledžu. Atgriezās Latvijā ar četrgadīgo dēlu un šobrīd studē privātā augstskolā Latvijā.
- Elza pēc pamatskolas ar ģimeni pārvācās uz Lielbritāniju. Piecus gadus pavadīja Lielbritānijā, kuru laikā ieguva augstāko izglītību. Atgriezās viena pati. Šobrīd strādā algotu darbu Latvijā.
- Signe 11 gados ar mammu un jaunāko brāli devās uz Spāniju. Nodzīvojusi 10 gadus Spānijā, izlēma atgriezties viena pati. Spānijā ieguvusi pamatskolas izglītību, bet Latvijā vidējo. Šobrīd strādā Lielbritānijā, lai nopelnītu naudu studijām Latvijā.
- Aivis 16 gados pārvācās uz Lielbritāniju, kur pabeidza vidusskolu un augstskolu, kopumā pavadot 12 gadus prom no Latvijas. Šobrīd strādā algotu darbu gan Latvijā, gan ārzemēs.

2.5 Lauka darba gaita

Lauka darbs ilga no 11.02. līdz 19.03., tas ir ilgāk, nekā plānā sākotnēji bija paredzēts, kā arī sākās ātrāk. Pētījuma dalībnieku atrašana un interviju sarunāšana aizņēma visilgāko laiku. Pirmā intervija tika sarunāta agrāk nekā paredzēts, tāpēc veltīju mazāk laika interviju vadlīniju izstrādei, nemazinot to kvalitāti. Katra intervija bija unikāla, bet ne fundamentāli atšķirīga, jo interviju vadlīnijas ļāva pieturēties pie noteikta naratīva un neveidojās vienādas atbildes, arī laiks, kas veltīts pašai intervijai un neformālajām sarunām, ir dažāds. Tas ļāva vieglāk kodēt un analizēt datus, jo tēmu secība intervijās bija līdzīga. Tā kā katram pētījuma dalībniekam ir savs stāsts, tas, cik daudz cilvēks vēlas man atklāt, ietekmēja sarunas gaitu. Dažreiz neformālo sarunu laiks bija ilgāks par intervijām. Vislielāko laiku aizņēma pētījuma dalībnieku atrašana, jo ir jāveic atlase.

2.6 Datu analīzes metodes

Lai analizētu iegūtos datus, veicu interviju transkripciju ar “Listen N Write” programmas palīdzību. Iegūtos transkriptus kodēju “Nvivo” kvalitatīvo datu kodēšanas programmā. Kodus izvēlējos, balstoties uz interviju blokiem, teorētiskajiem virzieniem, kā arī pētījumā uzstādītajiem jautājumiem, piemēram:

- Atgriešanās: iemesli, sajūtas, problēmas.
- Translokālisms: ģimene, radi, mājas.
- Latvijā: veiksmē, darbs, izglītība, valoda, atšķirīgais.

Papildus analizēju lauka dienasgrāmatu un neformālās sarunas pirms un pēc intervijām.

2.7 Ētika

Pirms sāku lauka darbu izmantoju jau iepriekšējos pētījumos izstrādātas ētikas vadlīnijas, kas mazinātu nevēlamus ētiskos riskus. Tomēr katrā antropoloģiskā pētījumā jāskaras ar ētikas problēmām.

Pirms pirmās intervijas pētījuma dalībniekam izstāstīju viņa tiesības, taču nepaskaidroju pietiekami, jo viņš bija studējis socioloģiju un antropoloģiju. Šī iemesla dēļ pieņēmu kā pašsaprotamu, ka viņš izprot ētikas pamatprincipus. Arī otrajā intervija izklāstīju vien to, ka pētījuma dalībnieks būs anonīms šajā pētījumā, ja pēc intervijas ir kas tāds, ko vēlas izmainīt vai izņemt, tad to var izdarīt, sazinoties ar mani, jo pētījuma dalībniece ir pazīstama. Tikai pēc šīm divām intervijām sapratu, ka pieņemt šķietami pašsaprotamus lēmumus ir nepareizi, jo pētījuma dalībnieki nezina antropoloģijas ētikas pamatprincipus. Tāpēc pēc intervijām sazinājos ar šiem diviem pētījuma dalībniekiem un izrunāju ētikas pusi, kā arī nākamajās intervijās pievērsu īpašu uzmanību, lai paskaidrotu viņu tiesības attiecībā uz datu izmantošanu pētījumā.

Attiecību veidošana notika laukā starp mani kā pētnieci un pētījuma dalībnieku bez iepriekšējas pazīšanas četros gadījumos no pieciem. “Pētījumā attiecības starp informantu un pētnieci pielīdzināmas partnerībai, ar kuras palīdzību informants un pētniece analizē situācijas, kurās abi piedalās un kuras abi veido un novēro” (Holmes, Marcus, 2008 iekš. Dzenovska, 2012:38). Attiecības ar pētījuma dalībniekiem bija īpašas, jo tās veidojās uz uzticības pamata. Es uzticos, ka pētījuma dalībnieki būs atklāti un patiesi, bet viņi, ka es neizmantošu intervijas pret viņiem un ievērošu anonimitāti. Riski ētikas ziņā vienmēr pastāv, taču mans kā pētnieces uzdevums ir iespējami tos samazināt. Izskaidroju pētījumu dalībnieku tiesības viņiem pirms intervijas un norādīju, ka jebkas, ko viņi vēlas mainīt vai izņemt, ir iespējams, sazinoties ar mani.

Katram pētījuma dalībniekam izvēlējos pseidonīmu. Visi pētījuma dalībnieku vārdi ir mainīti, taču, lai pašai nesajuktu, izveidoju sistēmu, kas ļauj viegli atpazīt katru. Interviju laikā, bet visbiežāk jau neformālajās sarunās pēc intervijas pieminēju, ko ir teikuši citi pētījuma

dalībnieki. Tomēr neteicu konkrētus vārdus vai pseidonīmus, lai neapdraudētu citu pētījumu dalībnieku anonimitāti. Par anonimitātes nozīmību antropoloģiskos pētījumos raksta Dace Dzenovska. “Sadarbības partneru anonimitātes nodrošināšana ir viens no antropoloģisko pētījumu ētikas stūrakmeņiem. Antropologiem ne vienmēr izdodas pilnībā aizklāt viņu pētniecības vietas, sevišķi, ja sadarbības partneri paši sevi atpazīst tekstā, kas viņiem ne vienmēr šķiet pieņemams” (Dzenovska, 2012:37-38). Mana kā pētnieces loma laukā bija uzklaut pētījuma dalībniekus un viņu stāstus par migrāciju un interpretēt tos no viņu skatu punkta bez iepriekšējiem aizspriedumiem. Tā kā pētījuma tēma ir personīga, intervējot pētījuma dalībniekus, spēju daudzus izteikumus attiecināt uz sevi. Tas ļāva intervijās veidot sarunu nevis tikai jautājums pret atbildi, jo es runāju no savas pieredzes, tas veicināja pētījuma dalībnieku atvērtību, jo dalījāties kopīgā pieredzē. Tomēr es ļāvu izteikties dalībniekiem vairāk.

Pēc un pirms katras intervijas sarunāšanas ir bailes par to, ka cilvēkiem nebūs laika vai mainīsies plāni. Dažbrīd ir grūtības saprast, ka cilvēkiem nav pienākums sniegt intervijas un piedalīties pētījumā. Toties tajos mirkļos, kad intervija ir notikusi, ir patīkami atskatīties, ka cilvēki ir bijuši atsaucīgi un izstāstījuši savu pieredzi. Dace Dzenovska savā monogrāfijā apraksta grūtības laukā, kas mēdz būt arī produktīvā izpētē. “Cilvēkiem mainījās plāni, paredzētie pasākumi tika atcelti, vai arī pasākumi, kuros biju cerējusi iegūt daudzpusīgu informāciju, sākotnēji šķita pliekani un garlaicīgi. Taču, zinot to, ka sapratne par novēroto bieži vien rodas, pārlasot un analizējot piezīmes, arī šādus brīžus pierakstīju un aprakstīju lauka piezīmēs, tādējādi daudzas svarīgas atskārsmes radās, pārdomājot tieši tos momentus, kuros it kā nekas nenotika” (Dzenovska, 2012:37). Tas parāda lauka piezīmju būtību un nozīmi, kaut arī bieži vien tā likās kā sekundāra metode. Pierakstīju sajūtas pēc katras intervijas un pētījumu dalībnieku izturēšanos, kas pēc tam ļāva labāk atcerēties intervijas norisi un palīdzēja datu analīzē.

Ja ētikas sadaļā rakstīju, cik svarīgi ir iegūt pētījuma dalībnieka uzticību, jo īpaši, ja iepriekš nav veidotas nekādas attiecības un puses nav bijušas iepriekš pazīstamas, tad, veicot lauka darbu sapratu, ka šī ir abpusēja uzticēšanās. Ne tieši intervijās, bet sarunāšanas laikā bija gadījums, ka cilvēks radīja aizdomas un īsto motīvu neizpratni. Ja intervija būtu sarunāta, tad es darītu visu iespējamo, lai tā notiktu pēc iespējas drošākos apstākļos. Tā kā esmu jauna sievietē, pastāv iespēja, ka kāds var izmantot manu piedāvājumu piedalīties pētījumā un izmantot situāciju savtīgiem mērķiem. Pirms sarunāju intervijas vietu, cenšos atrast tādu, kas būtu ne tikai izdevīga abām pusēm, bet arī publiska, jo īpaši, ja cilvēku satieku pirmo reizi. Šajā pētījumā videozvana intervijas bija ne tikai veids, kā pārvarēt attālumu, bet arī panākt

maksimālu drošību. Nevienā intervijā es nejutos nedroši vai apdraudēta, bet šis viens gadījums lika aizdomāties, ka šāds risks pastāv. Pētnieks laukā nav tikai neitrāla persona, bet gan personība, kura pieder konkrētam dzimumam, sociālajām grupām un saviem uzskatiem un pieņēmumiem. Šie aspekti ir jāņem vērā, veicot pētījumu. Katrs pētnieks laukā iegūs citādākus datus ne tikai apstākļu, bet arī savas piederības dēļ.

Katra intervija radīja zināmu uztraukumu, tomēr sajutos brīvi un nepiespiesti. Pētījumu dalībnieku vecums bija līdzīgs manam, desmit gadu robežās, tāpēc bija viegli saprasties un dalīties pieredzē. Šobrīd piedzīvoju līdzīgas sajūtas kā viņi, jo arī es saucu par mājām divas valstis un abām jutos piederīgas. Manuprāt, šī saikne pētījumā, kad pētnieks ir daļēji saistīts ar lauku, ir priekšrocība, jo intervijas ir sarunas. Var izsūtīt anketas ar jautājumiem un saņemt rakstiskas atbildes, taču tādējādi es nesaņemtu kvalitatīvus datus, kādus ieguvu intervijās.

3. Rezultāti un diskusijas

Šajā nodaļā apkopušu un analizēšu iegūtos datus. Lai spētu atbildēt uz pētījuma jautājumiem, veidotas sadaļas. Pirmajā sadaļā apskatīšu, kā tiek veidotas translokālas attiecības ar tuviniekiem un draugiem gan Latvijā, gan migrācijas valstī un ko nozīmē “māju” koncepts pētījuma dalībnieku izpratnē. Otrajā apskatīšu, kā pētījuma dalībnieki iekļāvās Latvijas darba tirgū, iestājās izglītības iestādēs, saskarsmi ar valsts institūcijām, kā arī valodas īpatnības atgriežoties. Trešajā sadaļā pētīju, kā pētījuma dalībnieki izjūt kultūras atšķirības starp Latvijas un migrācijas valsts sabiedrības uzvedības modeļiem, kā arī palicēju un vietējo attieksmi pret šiem jaunajiem cilvēkiem un “veiksmes stāsta” pozicionēšana medijos pret to kā jūtās paši jaunie cilvēki par saviem atgriešanās stāstiem.

3.1 Tuvinieki un draugi

3.1.1 Lēmums aizbraukt un atgriezties

Lai arī katrs pētījuma dalībnieks uztvēra lēmumu emigrēt uz citu valsti atšķirīgi, tomēr tas bija vecāka/u lēmums. Daži ideju par došanos prom uztvēra sāpīgi, jo nācās pamest ierasto dzīvi un draugus, radniekus. Ideja par to, ka jādodas uz citu valsti, kur būs cita valoda, var šķist biedējoša, tāpat jauna skola un visa sākšana no nulles. Pamest radus un draugus bija īpaši grūti, taču tā kā tas bija vecāku lēmums, tad bērniem nācās to darīt. Doties uz nezināmu valsti un iedzīvoties tajā dažu pētījuma dalībnieku acīs bija negatīvs lēmums. Taču tie pētījuma dalībnieki, kuri uztvēra vecāku lēmumu pozitīvi, skatījās uz aizbraukšanu kā uz labu iespēju iegūt izglītību ārzemēs, iemācīties valodu. Viena no pētījuma dalībniecēm pat romantizēja ideju par aizbraukšanu. Viņa minēja, tieši kā skolas tiek attēlotas amerikāņu vai angļu filmās, kas Nelliju ietekmēja piekrist vecāku lēmumam. Filmās daudz kas tiek pārspīlēts un idealizēts, ieskaitot skolu, tādējādi rodas priekšstats, ka būs aizraujošāk mācīties.

Nellija: *“Es īstenībā biju pat ļoti priecīga, man ļoti gribējās, jo likās, ka tur būs daudz foršāk, jo es biju saskatījusies daudz filmas, kurās likās baigi cool.”*

Vecāki vēlējās, lai ģimene dzīvotu kopā, tāpēc nebija iespējas palikt Latvijā. Taču ģimeniskās saites aizbraucot ir tikai ar vecākiem, pārejā ģimenes daļa paliek Latvijā. Vecāki lemj par labu ņemt līdzī bērnus emigrējot, jo pastāv bažas par attiecību saišu izzušanu, kaut arī, iespējams, finansiāli tas sanāk dārgāk nekā atstāt bērnus pie radiem Latvijā. Emocionālo saišu saglabāšana ir svarīgāka par finansiālo aspektu un problemātisko pielāgošanos migrācijas valstī.

Elza: *“Sākumā gan bija doma, ka tētis aizbrauks pats, vai abi divi vecāki kopā, mūs atstājot, bet beigās viņi izlēma, ka tas nebūtu labs solis un grib, lai ģimene turas kopā, jo bija dzirdēts no citām ģimenēm, ka šādi ir sašķēlušās; ja viens vecāks aizbrauc, vai abi divi, tad bērni paliek un viņiem ir ļoti grūti ar vecvecākiem kopā. Man kā pusaudzim noteikti tāds lēmums nebija apmierinošs sākumā, bet arī vecāki bija diezgan stingri un pateica, ka jābrauc visiem kopā un nebūs nekādas atšķiršanās - ka viena palikšu - kaut arī tā būtu bijusi iespēja. Beigās es piekāpos, aizbraucām visi.”*

Taču, atbraucot uz Latviju bez vecākiem, zudis kontakts ar palikušajiem radiem. Rodas konflikts, jo vecāki un/vai brāļi un māšas ir migrācijas valstī, bet pārējie radi Latvijā. Atgriežoties Latvijā jaunie cilvēki atstāj daļu no ģimenes migrācijas valstī, lai varētu atjaunot attiecības ar pārējo ģimeni, kas ir palikusi Latvijā.

3.1.2 Atgriešanās

Lēmumu par labu atgriezties Latvijā uz pastāvīgu dzīvi veicināja dažādi apstākļi. Piemēram, lielākā daļa dalībnieku minēja faktu, ka brīvlaikos un svētku reizēs, kad ciemojās Latvijā, izjutuši vēlmi palikt šeit pavisam, ne tikai īslaicīgi. Uzturēšanās Latvijā un kontakts ar radiem un/vai draugiem rada ilgas pēc dzīves Latvijā. Atgriešanās migrācijas valstī pēc brīvdienām Latvijā liek saprast, ka “velk” atpakaļ uz Latviju un ka pietrūkst tuvinieku. Brīvdienu laikā ātri pieķeras dzīvei un cilvēkiem Latvijā, tāpēc atgriešanās migrācijas valstī izraisa ilgas pēc Latvijas un nepiederību otrai valstij. Viens pētījuma dalībnieks pat minēja, ka neatbrauca uz Latviju ar domu atgriezties.

Aivis: *“Es neatbraucu ar domu, ka atgriezīšos. Vienkārši man tik ļoti iepatikās un man nebija nekāda plāna, vienmēr zināju, ka varu braukt atpakaļ pie ģimenes uz Londonu, tāpēc man bija tā drošības sajūta: ja man nepatīk, tāpat var braukt prom, un tam es vispār nepievērsu uzmanību, vai arī bailēm, ka nespēšu atrast darbu, vienkārši ļāvos plūsmai – redzēs, kā ies Latvijā.”*

Iespējams, ka šiem jaunajiem cilvēkiem ir vieglāk riskēt un atgriezties, ja viņu ģimenes paliek vai palika migrācijas valstī kā drošības spilvens jeb plāns B, ja nesanāk veiksmīgi iedzīvoties Latvijā. Viņi zina - ģimenes pieņems viņus atpakaļ. Lai arī atgriešanās process nebija viegls nevienā gadījumā, pētījuma dalībnieki izvēlējās palikt Latvijā par spīti šķēršļiem un grūtībām un neatgriezties pie ģimenēm migrācijas valstī.

Tikko atgriežoties Latvijā, nācās atjaunot saites starp ģimenes locekļiem un/vai draugiem vai veidot tās no jauna. Pētījuma dalībnieki uzsver, ka radu un draugu, jo īpaši radu (ar draugiem visbiežāk ir pārtrūcis kontakts), atbalsts bija svarīgs elements, lai spētu dzīvot Latvijā. Tā kā visi pētījuma dalībnieki atgriezās vieni, izņemot pētījuma dalībnieci, kura atgriezās ar bērnu, iekārtojoties bija nepieciešams atbalsts no ģimenes Latvijā. Visbiežāk radi deva pirmo pajumti, finanses un palīdzību darba un izglītības meklējumos. Radi un draugi kalpoja kā atspēriena punkts, lai spētu uzsākt dzīvi Latvijā.

Elza: *“Man ir paveicies, ka Cēsīs ir pašiem sava māja, kuru mūsu prombūtnes laikā daļēji uzturēja mūsu radi un draugi, un arī es pa vasarām tur daļēji dzīvoju, tāpēc nebija problēmu un jārisina jautājumi par dzīvošanu, palikšanu. Tas bija diezgan vienkārši. Kas attiecas uz pašu atbraukšanu, diezgan ātri: paņēmu, sakravā mantas un atbrauc uz šejieni.”*

Lai arī draugi un radi sākumā palīdzēja, visi pētījuma dalībnieki pēc kāda laika meklēja paši savu dzīvesvietu. Dažos gadījumos pētījuma dalībnieki jutās kā traucēklis vai nespēja ilgstoši dzīvot ar ģimenes locekli, tāpēc izlēma mēģināt atrast paši savu dzīvesvietu. Bieži vien apmetās pie radniekiem, kuri pieskata vai dzīvo vecāku atstātajā mājā vai dzīvoklī, tomēr nepaliek tur dzīvot pastāvīgi, jo vairs neuzskata par savām mājām un meklē jaunu dzīvesvietu. Finansiālais atbalsts nāk parasti no vecākiem vai radniekiem, kā arī no pašu iekrājumiem.

Nellija: *“Mums ir ģimenes mājas Carnikavā un tur ir mana ome, dzīvo arī pašlaik, bet mēs gan vairs tur nedzīvojam. Mēs pie viņas dzīvojām, bet ir grūti sadzīvot ar omi, tāpēc vairs ne.”*

Kā Māris izteicās intervijā par dzīvošanu pie brāļa: “dzīvot uz kakla”, kas nozīmē traucēt un nejusties ērti, dzīvojot vecāku dzīvoklī. Māra brālis nedevās uz Luksemburgu, bet palika Latvijā. Par spīti tam, ka dzīvoklis ir vecāku, nevis brāļa īpašums, Māris nejutās pietiekami ērti pie brāļa, tāpēc meklēja jaunu dzīvesvietu.

Māris: *“Es ar bijušo draudzeni izdomāju dzīvot kopā, bet visas attiecības jau bija izveidojušās kā ‘long distance’ attiecības un mēs nekad nebijām dzīvojuši kopā. Braucot uz Latviju, es it kā braucu, lai saprastu, vai mums kaut kas izdosies, bet es jau zināju, ka tam ir dziļāka doma, vienkārši gribēju atpakaļ uz Latviju. Tā arī bija, ka es atbraucu, kādus divus mēnešus padzīvoju ar to meiteni, līdz mēs izšķīrāmies. Tad es padzīvoju pie brāļa kādu mēnesi vai vairāk, jo viņš palika šeit un dzīvoja mūsu bijušajā dzīvoklī. Principā dzīvoju viņam uz kakla, tad mēģināju atrast savu dzīvokli.”*

Kad jautāju, kā radi un draugi uztvēra pētījuma dalībnieku izvēli atgriezties, sarunu laikā atklājās attiecības, kuras nācās atjaunot starp radiem un draugiem, ar kuriem bija zudis kontakts kopš aizbraukšanas. Nellija, runājot par kontakta atjaunināšanu ar brālēnu, izrādīja prieku un pacilātību, taču virspusēji norādīja uz radniekiem, ar kuriem atbraucot attiecības saasinājās. Daži gan Latvijā, gan migrācijas valstī bija neizpratnē, kāpēc atgriezties. Radnieki pieņēma, ka migrācijas valstī ir labāki ekonomiskie apstākļi un neizprata, ko jaunie cilvēki darīs šeit.

Nellija: *“Jā, mēs bijām tuvi ar brālēnu, tas nenotika uzreiz, bet pēdējā gada laikā mēs sākām ļoti daudz kontaktēties. Ar savu brālēnu man bija pazuduši sakari vispār, kopš es aizbraucu, nebiju runājusi, un tagad tikai pirms gada sākām runāt un kontaktēties. Ar citiem vairāk saasinājās attiecības, jo viņi bija tuvāk, un es sapratu cik ļoti mēs nevaram sadzīvot kopā un parādījās visādi viedokļi, bet ar kādiem cilvēkiem uzlabojās attiecības, arī ar omi. Ome bija diezgan priecīga, ka es esmu atgriezusies, viņa gan īsti nesaprata, ko es šeit īsti darīšu. Tas laikam bija lielākais jautājums: ko es šeit darīšu? Visiem, arī radniekiem, jo tur taču ir labāk.”*

Elza: *“Viņi (vecāki-aut.piez.) bija diezgan skeptiski sākumā. Nepateikšu, tieši kāpēc, bet viņiem tas priekšstats mainījās, kad atradu pirmo darba vietu, iedzīvojos. Viņi saka, tas arī viņus pēc tam iedvesmoja braukt atpakaļ.”*

Aivis minēja, ka, atgriežoties Latvijā, izmantoja draugu piedāvāto atbalstu. Tomēr atzina, ka izjutis atšķirību starp Anglijas un Latvijas draugiem, jo Latvijas draugi ir pieauguši un izmainījušies un nākas ar tiem “iepazīties no sākuma”. Atgriežoties ne vien jāatjauno attiecības, bet jāveido no jauna, jo gan radi un draugi, gan paši ir mainījušies un pieauguši.

Aivis: *“Tie, kas bija tie tuvākie draugi Londonā, arī ir palikuši. Vienmēr, braucot tur, es viņus satieku un vispār liekas, ka laiks nav pagājis. Es arī, dzīvojot tur, viņus nesatiku katru dienu. Ar Latvijas draugiem ir citādāk, tāpēc ka viņi jau ir pieauguši un ar citiem draugiem iepazīstos no sākuma, jo laiks pagājis un tie vairs nav tie paši cilvēki kā tad, kad es pametu Latviju, bet ir ļoti pozitīvi.”*

Tā kā ģimene un draugi ir gan Latvijā, gan migrācijas valstī, tad sanāk translokālas attiecības ar tiem, kas paliek otrā valstī. Prombūtnes laikā translokālās attiecības pastāvēja starp jauno cilvēku un Latvijā palicējiem, bet atbraucot situācija ir pretēja. Attāluma attiecības ar ģimenes locekļiem un draugiem prasa lielas pūles un darbu, jo jāuztur pastāvīgs kontakts, netiekoties klātienē. Šī iemesla dēļ, ja netika prombūtnes laikā uzturēts kontakts, tad atbraucot ir jāatjauno kontakts vai jāsāk attiecības no jauna. Tomēr šo jauno cilvēku domāšana par

attālumu ir citādāka nekā palicējiem. “Nav jau tālu tā Londona,” - tā izteicās Aivis par ģimenes apciemošanu. Bieži vien Latvijā cilvēki sūdzas, ka jābrauc pāris stundas pie vecākiem vai vecvecākiem uz lauku teritorijām, bet šiem jauniem cilvēkiem nav problēmu lidot vai braukt pie ģimenes ārzemēs, lai arī tas aizņem vairāk laika un līdzekļu. Apziņa, ka mūsdienu piedāvātās iespējas, kā lētie un bieži lidojumi un videozvans, rada sajūtu, ka ģimene nav tālu un attālums ir tikai fizisks, nevis emocionāls, jo jebkurā mirklī taču var apciemot. Tas gan ir jāplāno, nenotiks jebkurā spontānā brīdī. Jebkurā gadījumā šie jaunie cilvēki ir atvērtāki ceļošanai un jūtas tuvi vecākiem un/vai brāļiem un māsām, lai kur atrastos.

Aivis: *“Man ģimenes tik ļoti nepietrūkst, jo es zinu, ka jebkurā laikā varu aizbraukt, ja man ir brīvs laiks. Tas arī būtu, ja es dzīvotu Londonā, jo es arī tur dzīvoju viens pats, atsevišķi no ģimenes. Tā arī ir tur, ja tev ir laiks, tad tu arī satiec ģimeni, ja nav, tad nesatiec.”* (Aivis)

Pētījuma dalībnieki atzīst, ka tieši palikušie tuvinieki un draugi bija iemesls, lai atgrieztos Latvijā uz pastāvīgu dzīvi. Vecāks/i izlēma par došanos emigrācijā, un jaunajiem cilvēkiem nācās atgriezties Latvijā vieniem, taču viņi vēlas atjaunot attiecības ar palikušajiem tuviniekiem un radiem, tāpēc lemj par labu atgriezties Latvijā. Palikušie radi un draugi sākotnēji palīdzēja dalībniekiem ar dzīvesvietu un darba iespējām, taču pēc neilga laika viņi meklē paši savu mājvietu un ienākumu avotu. Uzturot attiecības ar tuviniekiem gan Latvijā, gan migrācijas valstī, atkarībā no atrašanās vietas tās ir aktīvas vai pasīvas, tātad translokālas. Pētījuma dalībnieki minēja, ka “mājas” saistās ar ģimeni, radiem un draugiem konkrētajā vietā.

3.2 Mājas

“Latvija ir mājas” ir viens no biežākajiem izteikumiem, ko pētījuma dalībnieki min kā pašsaprotamu. Pēc pētījumu dalībnieku teiktā, emocionālās sajūtas un sentiments pret Latviju izkonkurē finansiālos apsvērumus, lai arī visas pētījumu dalībnieku migrācijas valstīs ir iespējams gūt lielākus ienākumus un ir augstāks dzīves līmenis nekā Latvijā. Pirms aizbraukšanas uz ārzemēm, Latvija tika uzskatīta par vietu, kur viss ir zināms - ģimene, draugi, skola, valoda, domāšana, utt., taču migrācijas valstī tā arī īsti nespēj iejusties, lai arī nodzīvoti vairāki gadi. Nespējot atrast piederību migrācijas valstī, pētījuma dalībnieki devās atpakaļ uz Latviju, lai sajustu kādreizējo piederību, kuru atceras no atmiņām par Latviju kā vietu, kur jutušies piederīgi un saprasti. Sajūtas atjaunošana sagādā problēmas, jo nākas saskarties ar pieaugušo dzīvi, mainījušies ir gan paši, gan cilvēki Latvijā. Tāpēc cilvēki nespēj līdz galam izjust to pašu piederību, kuru juta pirms aizbraukšanas, un laika gaitā cenšas to atgūt.

Nellija: *“Es vienkārši jau pēdējā gada laikā jau ļoti gribēju uz mājām. Laikam tā sajūta, ka tu īsti nejuties tur kā mājās un to cilvēku domāšana šķiet bišķiņ sveša, lai gan tur it kā esi pabijis un tev tur daudz draugu, un Latvijā draugu nav pārsvarā, bet visas tās atmiņas par Latviju... Jūties brīvāks, liekas, ka tā ir tava valsts un tu visu zini un saproti, lai gan ir kaut kādas lietas, ko tu nesaproti, kaut kādu viņu ieradumus, bet mājās tu jūties kā mājās.”*

Nellija: *“Es atbraucu, Rīgas lidostā mani savāca bērna krusttēvs un mēs atbraucām mājās, un īstenībā tā bija ļoti laba sajūta, jo es biju mājās, ko es ļoti ilgi jau īstenībā gribēju un es sapratu – viss, es te palikšu un nolikšu visas savas mantīņas, un būšu uz ilgāku laiku.”*

Signe: *“Tomēr... tu tur esi pieradis, tu tos gadus esi nodzīvojis, kaut kā vairāk juties mājās nekā svešā valstī.”*

Pētījuma dalībnieki izjūt mājas līdzīgi kā ģimeni un draugus. “Mājas” vairs nav viena konkrēta vienība, bet gan vismaz divas. Viņi nejutās piesaistīti tikai vienai vietai vai vienai valstij. “Mājas” var būt vairākas un vairākās valstīs. Esot mobiliem un uztverot ceļošanu kā vieglu un iespējamu, pētījuma dalībnieki spēj radīt translokālas attiecības ar vairākām vietām vienlaicīgi. Šī mobilitāte ļauj nodrošināt pastāvīgu saikni ar visām “mājām”. Esot konkrētajā vietā, viņi tai jutās piederīgi. Māris minēja par kontaktu uzturēšanu ar draugiem no Luksemburgas: viņš aktīvi uztur attiecības tikai ar tiem draugiem, kas fiziski ir blakus, taču saikne nezūd. Lai arī attiecības ar ģimeni, draugiem vai vietu nav aktīvas visu laiku, tas nenozīmē, ka tās ir aizmirstas un nepastāv, tās tikai kļūst aktuālākas, esot fiziski klāt. Jaunie cilvēki norādīja, ka dzīvo šodienai un vietai, kur atrodas, bet tas viņu acīs ir viegli maināms lielums; viņi spēj radīt attiecības, saiknes un kontaktus ar vairākām vietām un cilvēkiem vienlaicīgi.

Nellija: *“Tā kā man ir divas mājas. Principā, kamēr es esmu Latvijā, es nedomāju par Angliju, kā tur ir, man tā nepietrūkst, bet, kad es aizbraucu uz Angliju, sajūtu tās māju sajūtas un tad es atkal nedomāju par Latviju, tad tajā brīdī man patīk tur un tajā laikā. Ir grūti saprast, kur es vairāk jūtos kā mājās, noteikti nevaru pateikt.”*

Aivis: *“Uz Londonu es braucu biežāk, jo man ir tāds darbs, ar kuru es varu strādāt brīvi jebkurā vietā tikai ar datoru, tā kā es bieži vien aizbraucu uz nedēļu. Tā kā es to ceļošanu redzu kā ļoti vienkāršu lietu, ja man ir brīvs, es varu būt jebkur.”*

Aivis: *“Es jau nedzīvoju tikai Latvijā, es uzskatu, ka es dzīvoju visur, kur es gribu būt. Šeit esmu un šī ir mana dzīvesvieta, bet tas nenozīmē, ka es esmu tikai šeit.”*

Tā kā daļu no māju koncepta veido tieši ģimene, mājas un ģimene ir cieši saistītas, un pētījuma dalībnieku teiktajā par abām ir līdzīgas iezīmes. Māris un Elza atgriezās pie otrām pusītēm (kaut arī Māra gadījumā tas nebija galvenais iemesls), Signe pie tēva, Aivis pie draugiem un Nellija pie brālēna, māsīcas, omes un citiem radniekiem, kuru nebija Anglijā. Nellija norāda, ka tieši radnieku klātbūtne radīja māju sajūtu. Lai gan arī Latvijā ir svešinieki, valoda, domāšana, cilvēki un vide – “viss ir saprotams”.

Nellija: *“Īstenībā man ļoti ļoti patīk Latvijā, man ļoti patīk tā māju sajūta, tādu stiprāku to māju sajūtu tev dod tas ka tev ir visi radnieki, tie, kuri nav tur, jo tev tur ir tikai mamma un tētis, un pārējie bija sveši cilvēki, bet šeit ir brālēns, māsīca un vēl viskautkas, tas laikam dod to sajūtu.”*

Elza: *“Kāpēc Latvija - man tas vienmēr ir bijis ļoti vienkārši - tās ir mājas, ģimene un draugi.”*

Pētījuma dalībnieki izmantoja vārdu “mājas”, runājot par Latviju, jo Latvijā “viss ir saprotams un pazīstams”. Migrācijas valstī nespēja pierast pie visām kultūras atšķirībām un sabiedrībā pieņemtajām normām, tāpēc izlēma atgriezties Latvijā. Taču “mājas” nav viena konkrēta vieta vai valsts. Mobilitātes brīvība ļauj uzturēt kontaktu ar vairākām “mājām” vienlaicīgi.

3.3 Kultūras un sociālās atšķirības

Atbraucot uz Latviju, pētījuma dalībnieki saprata, ka atbrauc ar citu skatījumu, jo ir ietekmējušies no migrācijas valsts “kultūras” un “domāšanas”. Šī iemesla dēļ, kaut arī pētījuma dalībnieki atgriezās “savā valstī”, viņi saskārās ar “kultūršoku”. Visbiežāk minēja pieklājību kā Latvijā neesošu vai maz esošu parādību. Veikalos, sabiedriskās ēdināšanas vietās, u.c. Aivis minēja, ka pēc britu pārspīlētās pieklājības Latvijā cilvēku attieksme nepatīkami pārsteidza. Arī Māris ir novērojis, ka pats automātiski sasveicinās un lieto pieklājības frāzes apkalpojošās iestādēs, taču ne vienmēr cilvēki Latvijā dara tāpat. Tomēr tas ikdienas dzīvē nav nozīmīgs traucēklis.

Aivis: *“No sākuma šķita, ka man jāpierod pie tās latviešu mentalitātes, jo es diezgan ilgu laiku dzīvoju Anglijā. Es biju jau pieradis viņu humora, kas ir diezgan nesmieklīgs un es citreiz pieķeru sevi smeļoties par lietām, kas varbūt kādreiz nebūtu šķitušas smieklīgas, bet – jā - bija jāpierod pie tādas nepieklājības Latvijā, jo Anglijā ir pārspīlēta pieklājība. Pierodi, jo tu sagaidi to, it sevišķi tādās vietās kā klientu serviss. Tevi apkalpo cilvēks neomā - man tas likās tā ļoti interesanti, sliktā nozīmē, jo daudzi cilvēki ir teikuši “welcome to Latvia”, tā ir jābūt Latvijā, bet tā nav taisnība, jo ne tikai kaut kādos lielveikalos vari sastapt tādus nelaimīgus,*

bet ir arī jau riktīgi forši profesionāļi, strādā uz standartiem, tā kā ir forši, kopumā nav tik lielas tās atšķirības, tie visi ir sīkumi.”

Māris: “Kaut vai tā pati attieksme, jo man, teiksim, tas ko es esmu saglabājis no aizbraukšanas: es saku “lūdzu” un “paldies” ne tikai cilvēkiem, kas man patīk, bet arī veikalā es sasveicinās ar pārdevējām vai kasieri un tāda ‘basic’ pieklājība, manieres, kas Latvijā nav novērojamas, tādas kulturālās nianšes. Nav izteikti. Man bieži vien liekas dīvaini, kad tu ieej veikalā un pērc alu - “lūdzu”, “labdien” vai kaut ko, bet daudz vispār neko tādu nedara... man tas liekas dīvaini.”

Paši pētījuma dalībnieki norādīja, ka ir ietekmējušies no migrācijas valsts kultūras. Māris atzina, ka tieši tas bija viens no iemesliem, kāpēc izlēma atgriezties. Viņš uzskata, ka tieši vecums ir noteicošais faktors, kāpēc viņš pilnībā nepārņēma Luksemburgas kultūru. Pētījuma dalībnieki izteicās par sabiedrības iezīmēm ar tādiem vārdiem kā “kultūra”, “mentalitāte”, “attieksme pret dzīvi” un “kultūras saknes”. Viņi salīdzina šīs sabiedrības uzvedību un iezīmes starp Latviju un migrācijas valsti. Migrācijas pieredze ļāva pozicionēt sabiedrības uzvedības modeļus, par labākiem atzīstot Latvijas, jo tie pētījuma dalībnieku acīs ir “saprotamāki” un “pazīstamāki”. Šis ir apstāklis, kādēļ pētījuma dalībnieki izlēma par labu atgriezties Latvijā. Viņi norādīja - par spīti tam, ka dzīvoja migrācijas valstī vairākus gadus, nespēja īsti saprasties ar vietējiem, jo tomēr bija un palika iebraucēji. Kā arī nevēlēšanās pārņemt migrācijas valsts sabiedrības iezīmes, jo pamatā jau ir Latvijas.

Māris: “Manā gadījumā es aizbraucu 13 gadu vecumā... it kā jauns, bet tai pašā laikā tajā vecumā es jau biju gana daudz dzīvojis Latvijā, izveidojis kaut kādas rakstura iezīmes, kaut kā uzņēmis to Latvijas kultūru. Aizbraucot uz Luksemburgu es nevarēju pilnībā aklimatizēties, pārņemt to kultūru, kas bija pilnīgi citādāka, jo vienkārši man bija pamatā pārāk daudz ielikts, lai varētu visu aizmirst. Tāpēc es tur dzīvoju. Jo es vecāks es paliku, jo vairāk apzinājos, ka tās kultūras saknes ir tādas, kādas viņas ir, un es nevaru tā vienkārši aizmirst, ka patīkamāk būtu braukt atpakaļ.”

Māris: “Īstenībā interesanti bija tas, ka sākumā man likās, ka attieksme pret dzīvi un mentalitāte, kuru daļēji biju pārņēmis no Luksemburgas, bieži vien nepazīstamiem cilvēkiem radīja iespaidu, ka es esmu ārzemnieks. Tagad, pēc 5 gadiem, ļoti bieži sanāca saskarties ar situācijām - pirms es esmu kaut ko pateicis, mano ir vienkārši noturējuši par ārzemnieku.”

Elza: *“Lielbritānija ir ekonomiski attīstītāka valsts, bet viss ir atkarīgs no cilvēka. Protams, ja esi fabrikas strādnieks, tev labāka dzīve būs Lielbritānijā, nevis Latvijā, tīri ņemot algas līmeņus un visu pārējo, bet, manuprāt, Latvijā dzīvoju labāk, nekā dzīvotu Lielbritānijā ar tādu algu un izmaksu proporciju. Arī ikdiena ir bagātāka, kultūra, kā jau minēju, arī ikdienas dzīve un cilvēki apkārt.”*

Kaut arī jānorāda, ka pētījuma dalībnieki izteicās, ka migrācijas valsts ir devusi plašāku skatījumu un arī mazāk aizspriedumu pret minoritātēm. Latvijā sabiedrība ir konservatīvāka un ne tik saprotoša minoritāšu jautājumos. Šādu atvērtību un saprotamību viņi uzskata kā pozitīvu migrācijas valsts nospiedumu viņu personībās. Latvijā izjūtot negācijas pret minoritātēm, jaunie cilvēki nosoda šādu attieksmi, jo ir pieraduši pie liberālākiem uzskatiem. Tieši pārņemtā bezaizspriedumu domāšana ir lieta, par kuru jaunie cilvēki izsakās pozitīvi.

Aivis: *“Man darbā bija viena meitene, kas tieši ‘transition’ uz puisī, un tā bija ļoti interesanta pieredze, tā kontaktēties ar dažādiem cilvēkiem un vispār interesē viskautko uzzināt, jo es nekad nebiju sastapies ar cilvēkiem tādiem. Tas man likās ļoti forši, gāju uz šoviem un skatījos, un izskatījās forši. Latvijā neko tādu neredzētu. Man arī visdrīzāk nebūtu viedoklis, un visdrīzāk es cilvēkiem brauktu virsū tikai, lai iederētos tajā masā.”* (Aivis)

Starp pētījuma dalībniekiem visbiežākais minētais iemesls atgriezties Latvijā bija nespēja un nevēlēšanās pieņemt migrācijas valsts “kultūru”. Atgriežoties Latvijā, pētījuma dalībnieki saprata, ka ir pārņēmuši daļu migrācijas valsts uzvedības normu: pieklājības frāžu lietošanu publiskās vietās, klientu apkalpošanas sfērās, bezaizspriedumu viedokli par minoritātēm. Latvijā sajuta, ka šīs abas lietas netiek plaši izmantotas. Šīs pārņemtās normas pētījuma dalībnieki uztver kā pozitīvu ietekmi viņu uzvedībā, ko viņi turpina lietot Latvijas sabiedrībā. Tādējādi radot iekšēju pretrunu, jo pētījuma dalībnieki ir pārņēmuši sabiedrības uzvedības modeļus no abām valstīm, veidojot transnacionālu identitāti. Lai arī Latviju apraksta kā vietu, kur “viss ir saprotams”, viņi nemeklē atbalstu no valsts iestādēm un dažos jautājumos nejūt pretimnākšanu no to puses.

3.4 Valsts atbalsta meklēšana

Neviens no pētījuma dalībniekiem neizmantoja valsts atbalsta pasākumus reemigrējušiem⁴ un valsts institūciju palīdzību ar atgriešanās procesu uztvēra kā sekundāru. Iemesli bija dažādi, taču kopsaucējs bija neticība, ka valsts spēj viņiem palīdzēt. Paši jaunie

⁴ <https://www.mfa.gov.lv/tautiesiem-arzemes/atgriesanas-latvija>

cilvēki neuzskata, ka būtu īpaša grupa, kam jāpalīdz. Bailes no birokrātijas šķēršļiem un neticība, ka valsts spētu finansiāli nodrošināt vai atbalstīt izskanēja vairākkārt. Interesanti, ka pētījuma dalībnieki minēja tieši finansiālo atbalstu kā primāro palīdzību, ko viņi sagaidītu no valsts. Elza apmeklēja Nodarbinātības valsts aģentūru, taču nemeklēja konkrētu atbalstu tieši reemigrējušiem. Neziņa, kur meklēt palīdzību, kā arī nevēlēšanās izcelt sevi kā konkrētu grupu, kurai nepieciešama palīdzība, bija iemesli nemeklēt valstisku palīdzību. Tomēr pētījuma dalībnieki nenoliedz, ka palīdzībai no Latvijas iestādēm jābūt. Minējumi ir dažādi, taču finansiālais aspekts ir biežākais, kā arī palīdzība ģimenēm ar bērniem atrast darbu un iekārtot bērnus mācību iestādēs.

Elza: *“Aizgāju uz tiem pašiem bezdarbniekiem, varbūt tur noderētu kaut kāda veida informācija, vairāk domāta reemigrantiem. Tīri personīgi es neko tādu nemeklēju, zināju, ka, ja man vajag to izdarīt, tad jādara pašai. Man tā sajūta ir tāda, ka es negribu, lai par mani kāds žēlojas vai ceļ atsevišķā gaismā, salīdzinot ar citiem Latvijas iedzīvotājiem, jo mēs neesam privilīģēti, ka mūs ar atvērtām rokām vajadzētu sagaidīt atpakaļ-tā jau bija mūsu pašu izvēle. Tāpēc ne no viena neko neprasīju, visu mēģināju pati. Tas arī viss. Bet ir arī stāsts par to, vai esi jauns cilvēks bez jebkādam saistībām, vai tomēr esi ģimene vai ar kredītsaistībām. Teiksim, manai ģimenei noteikti būtu noderējis atbalsts pašā sākumā, kad tiek meklēts darbs, kamēr tiek iekārtoti bērni skolās.”*

Māris: *“Īstenībā, godīgi sakot, ļoti nezinu neko tieši par atbalstu no valsts. Manuprāt, viņš nav sevišķi liels, tas arī bija viens no iemesliem, kāpēc es pat neskatījos kaut kādu iespēju saņemt līdzfinansējumu no Latvijas. Es sapratu, ka būs visa tā birokrātija un tas čakars, lai pierādītu, ka man ir izglītība tāda un tāda un es esmu studējis ārzemēs un dzīvojis Latvijā, un visi tie papīri, kas jākārto, lai dabūtu kaut kādu finansējumu. Es tam neredzēju jēgu, tas valsts aspekts nav pārāk atbalstošs tādā kaut kādā finansiālā līmenī.”*

Nellija: *“Man liekas visiem tas svarīgākais ir finansiālais stāvoklis, ka mums nav šeit darba, tāpēc ļoti daudzi neatgriežas, jo viņi nezina, ko viņi te darīs, kā viņi te iztiks, tā laikam ir lielākā problēma. Man liekas, jebkurš grib mājās un grib braukt, vienkārši tas finansiālais stāvoklis ir tas, kas traucē cilvēkiem atgriezties.”*

Pētījuma dalībnieki aizbrauca, pirms sasniegta pilngadību, tādējādi īsti nesaskaroties ar valsts institūcijām un nepiedaloties politiskās aktivitātēs - vēlēšanās. Dzīvojot ārzemēs, netika sekots līdzi aktualitātēm Latvijā tik ļoti, lai atbraucot spētu orientēties Latvijas politiskajā un birokrātiskajā vidē. Atbraucot uz Latviju jau pieauguši, jaunie cilvēki nespēj uzreiz saprast, kā

darbojas institūcijas. Aktuālas šīs problēmas kļūst, tikai esot Latvijā, par tām nedomā migrācijas valstī. Pat domājot par atgriešanos, neviens neskatījās, kādu palīdzību Latvijas institūcijas spēj piedāvāt.

Aivis: *“Jā, es tā kā no paša sākuma: atkal no jauna jāskatās kas notiek Latvijā, jo, esot prom, tik lielu uzmanību nepievērsu. Bija jāskatās, kas bija tāds aktuāls, arī vēlēšanas, tādas lietas. Pirms tam man bija vienalga. Likās, ka ar mani tas nav saistīts.”* (Aivis)

Neviens pētījuma dalībnieks neinteresējās par valsts atbalsta programmām reemigrējušiem, jo ne tikai nezināja, kur un kā meklēt, bet arī nevēlējās, lai viņi tiktu izcelti no pārējās sabiedrības daļas. Pētījuma dalībnieki nevēlējās ne finansiālu, ne informatīvu atbalstu, ko spētu sniegt valsts, jo gribēja visu sasniegt pašu spēkiem, kā arī neticēja, ka valsts institūcijas spētu palīdzēt. Darba un izglītības meklējumos neprasīja palīdzību valsts institūcijām, tā vietā pirmās darba vietas tika meklētas ar draugu un tuvinieku palīdzību.

3.5 Karjera

Atbraucot uz Latviju, divām no pētījuma dalībniecēm radās grūtības ar izglītības iegūšanu vai turpināšanu. Pārējiem trīs pētījuma dalībniekiem ir iegūta augstākā izglītība migrācijas valstī, tāpēc viņiem izglītības jautājums nebija tik aktuāls. Nellijai bija problēmas ar Anglijas koledžas izglītības pielīdzināšanu Latvijas standartiem. Signei sagādāja problēmas iestāties vidusskolā, tāpēc 10. klasē viņa mācījās divreiz, jo pamatskolas atestāts neatbilda Latvijas prasībām. Šīm divām pētījuma dalībniecēm nācās darīt vairāk vai pielāgoties, lai spētu iestāties Latvijas izglītības sistēmā. Ne tikai finansiālais, bet arī laika faktors ietekmēja iestāšanos kādā no Latvijas izglītības iestādēm, jo gan Signei, gan Nellijai bija jāgaida Izglītības ministrijas atbildes par ārzemēs iegūto izglītību. Nellijai nācās iestāties nevalstiskā universitātē, maksājot par studijām, jo valsts universitātes neatzina viņas iepriekš iegūto izglītību. Ja vidējā vai augstākā izglītība nav iegūta migrācijas valstī pirms atgriešanās Latvijā, pastāv lielāks risks, ka būs jāsaskaras ar lielākām grūtībām nekā vietējam studētgrībētājam. Tie pētījuma dalībnieki, kuri ieguva augstāko izglītību migrācijas valstī, pat norāda, ka tas tiek uztverts kā pozitīvs faktors, meklējot darbu.

Nellija: *“Es iestājos privātajā augstskolā, jo izglītības ministrijā vērsos ar šo problēmu un man tagad uz tā diploma, kas ir pielāgots, ir rakstīts, ka man ir koledžas izglītība mākslā un dizainā, bet universitāte var pieņemt vai nepieņemt. Valsts universitātes uzreiz skatās uz to papīru,*

tikmēr mana tagadējā universitāte paskatījās uz manu Anglijas papīru un – jā, tu esi mācījusies to un to, mēs tevi pieņemam.”

Māris: *“Sākumā bija pilnīga neziņa, ko es gribu darīt, kur es gribu būt. Es mētājos un laimīgā kārtā salīdzinoši ātri atradu lauciņu, kas man patīk, kas arī padodas. Tad es arī sāku pats sevi izglītēt.”*

Darba meklējumi bija aktuāli tiem pētījuma dalībniekiem, kuriem jau bija iegūta augstākā izglītība ārzemēs. Kaut arī šobrīd visi trīs pētījuma dalībnieki ar augstāko izglītību ir atraduši darbu, kas viņus apmierina, sākums bija problemātisks. Vairākkārtējas nesekmīgas darba intervijas un darba mēģinājumi bija sākums pētījuma dalībniekiem Latvijas darba tirgū. Lai arī sākumā bija pieņemami strādāt jebkādu darbu, tas nebija uz ilgstošu laika posmu.

Elza: *“Sāku meklēt lokāli, tepat Cēsīs, darbu. Saskāros ar diezgan daudziem šķēršļiem. Protams, cilvēks tikko bakalauru pabeidzis, bez pieredzes, kurš katrs neņem tādus darbā. Darba meklēšana bija grūta - aizgāju uz padsmi intervijām ne tikai Cēsīs, bet arī Valmierā, un diezgan neveiksmīgi. Citur tā attieksme bija tāda, ka viņi tiešām meklē augsti kvalificētus darbiniekus. Es pat aizgāju uz bezdarbniekiem un prasīju, vai ir kādi kursi, ko piedāvāt. Biju gatava mācīties grāmatvedību utml., lai tikai varētu iekļūt kādās administrācijas vietās strādāt, bet arī tas īsti nekur nenoveda. Sieviete bezdarbniekos diezgan godīgi arī pateica, ka Cēsīs mana vecuma cilvēkam ar manu izglītību perspektīvas nav lielas.”*

Lai arī Elza norādīja uz to, ka nevēlās īpašu attieksmi no apkārtējiem, ka ir atgriezies, viņa nonāca pretrunā ar sevi. It kā vēloties kaut kādu atbalstu un palīdzību, bet tajā pašā laikā nevēlējās, lai tiktu izcelta un nostādīta kādā īpašā grupā. Reemigrantiem, jo īpaši pētījuma dalībniekiem, ir grūtāk uzsākt dzīvi Latvijā, jo aizbraucot kā bērnam un atgriežoties kā pieaugušajam, vajadzības atšķiras. Piemēram, kā bērniem viņiem Latvijā nebija jādama par darba atrašanu, tāpēc viņi nav pieredzējuši Latvijas darba tirgu, kas sagādā grūtības. Tomēr viņi negaida īpašu attieksmi un mēģina meklēt un pielāgoties, lai atrastu iztikas avotu.

Elza: *“Protams, no vienas puses man kā atbraucējam būtu gribējies, lai mūsu pašu darba devējiem būtu... nevis gluži attieksme, ka esmu kādā veidā privilīģēta, ka esmu mācījusies ārzemēs, bet vairāk tāda pretimnākšana. Lai mani izvērtē kā visus citus kandidātus, kas piesakās, bet nu, zini - tu tomēr esi atbraucis, tev ir nedaudz stress par to, vai varēsi atrast darbu un tālāk dzīvot, bet es nejutu nekādu specifisku pretimnākšanu.”*

Signe: *“Esmu meklējusi, bet pieprasa angļu un krievu valodu, kuras man nav, līdz ar to diezgan grūti darba meklēšanā. Es tā kā vēlos studēt, bet ar studijām apvienot atkal arī ir grūti.”*

Pētījuma dalībnieki saprot, ka, iespējams, migrācijas valstī spētu nopelnīt vairāk, taču viņi uzsver, ka Latvijā ir vieglāk kāpt pa karjeras kāpnēm, jo šeit nav tik lielas konkurences. Kā viens no pētījuma dalībniekiem uzsvēra - šeit viņš nav viens no pelēkās masas. Strādājošie pētījuma dalībnieki uzsver, ka Latvijā ir izaugsmes iespējas. Piemēram, strādājot uzņēmumā Latvijā četru gadu laikā ir iespējams izaugt līdz uzņēmuma vadošajiem amatiem, bet migrācijas valstīs tas pats būtu iespējams desmit vai divdesmit gadu laikā. Iespējams, ārzemēs ilgstoši strādājot uzņēmumā ne pārāk augstā amatā, tiks nopelnīts vairāk nekā Latvijā tikpat augstā amatā, taču svarīgākas par naudu šiem jaunajiem cilvēkiem ir izaugsmes iespējas. Viņiem negribas būt vienam no “masas” un darīt vienu un to pašu darbu gadiem bez izaugsmes iespējām. Tas nostāda karjeru pret naudu, un šiem cilvēkiem svarīgāka ir karjera, kas ir vēl viens atgriešanās un palikšanas iemesls.

3.5.1 Valoda

Signe, kura aizbrauca visjaunākā no visiem pētījuma dalībniekiem, atgriežoties Latvijā, saskaras ar latviešu valodas lietojumu ikdienā un skolā. Tā kā ģimenē netika runāts latviešu valodā, atbraucot viņa to bija piemirsusi. Signes mamma bija negatīvi noskaņota pret Latviju. Signe arī norādīja, ka grūtības sagādāja ne tikai latviešu, bet arī angļu un krievu valodas nezināšana. Šī iemesla dēļ viņa nespēja atrast darbu Latvijā. Ja ārzemēs ģimenē netiek runāts latviešu valodā un ja bērns aizbraucot vēl nav pusaudzis, atgriežoties būs problēmas ar latviešu valodu. Zems latviešu valodas līmenis var sagādāt problēmas, iestājoties un mācoties izglītības iestādē, meklējot darbu, iekļaujoties Latvijas sabiedrībā.

Signe: *“Visgrūtākais atgriešanās ziņā Latvijā ir tas, ka tu kā bērns piemirsti to latviešu valodu, kaut vai tev viņa ir dzimtā, bet, ja latviski nerunā, tad tev aizmirstas. Pēc tam bez tās valodas ir grūti iekļauties sabiedrībā.”*

Lai arī Nellijai nebija nekādu problēmu ar latviešu valodu, viņas četrgadīgajam dēlam gan tādas bija, jo ģimenē tiek runāts divās valodās: angļu un latviešu. Tā kā dēls runā abās valodas vienlaikus, tad audzinātājam bērnudārzā sagādā problēmas viņu mācīt, taču Nellija pati norāda, ka saskarsmē ar citiem bērniem valoda nav traucēklis. Nellija sajūt diskrimināciju, jo viņasprāt, ja tas būtu bērns, kurš runā krieviski un latviski vienlaikus, tad šādu sūdzību no audzinātāju puses nebūtu.

Nellija: *“Ar valodu, jā. Viņš runā abās valodās un ļoti miksēti, iespējams, cilvēkam no malas, kurš nav dzīvojis Latvijā un Anglijā, ir ļoti grūti saprast, ko tas bērns saka. Bet ir problēma, piemēram, dzīvniekus zina angļu valodā, ne latviešu valodā. Bērnudārzā, kad viņam mēģina paskaidrot, ka tas ir zilonis, nevis “elephant”, viņš saka, tas nav zilonis, ka tas ir “elephant”. Ir tādas grūtības, bet pārsvarā komunikācija ar citiem bērniem ir ļoti viegla, viņi savā starpā saprotas. Vairāk ar skolotājiem ir problemātiski.”*

Tie pētījuma dalībnieki, kuri atgriežoties izlēma uzsākt mācības Latvijas izglītības sistēmā, saskārās ar diskrimināciju no valsts iestādēm, jo netika pilnībā atzīta migrācijas valstī iegūtā izglītība, kā arī problēmas sagādāja latviešu valodas nezināšana augstā līmenī. Darba meklējumos jaunie cilvēki atzīst, ka vēlas darīt darbu, kas pašam patīk. Sākumā mēģinājuši darīt jebkādu piedāvāto darbu, taču ne ilgstoši. Lai arī atgriešanās iemesli nav ekonomiski, pētījuma dalībnieki minēja, ka saredz Latvijā lielākas iespējas karjeras izaugsmē, kādas ar tādu pašu ieguldīto darbu nebūtu iespējamas migrācijas valstī.

3.6 Aizbraucēji pret palikušajiem un vietējiem

Ne tikai ilgas pēc mājām bija noteicošais faktors, kas ļāva lemt par labu atgriezties Latvijā. Kā min paši dalībnieki, atšķirība starp migrācijas valsti un Latviju bija pārāk spēcīga, tāpat nevēlēšanās pilnībā pārņemt migrācijas valsts “kultūru” kā savējo. Māris norāda, ka viņš sapratis, ka palēnām pieņem dažādas Luksemburgas sociālās normas, taču tās bija pretrunā ar jau Latvijā iegūtajām. Tomēr Latvijas sabiedrības sociālās iezīmes bija tās, kuras viņš labprātāk atzina, jo tās bija pirmās, kā pats Māris saka, viņa “kultūrsaknes.” Saprata, ka starp vietējiem nespēj īsti iederēties tieši šīs iemesla dēļ. Iespējams, vietējie Māri pieņēma, taču viņš nespēja justies pilnīgi piederīgs, jo juta, ka nesaskan redzējums par dažādām lietām, jo īpaši uz naudu.

Māris: *“Manuprāt viņi (luksemburgieši - aut. piez.) aug tādā kā burbulī, kas rada priekšstatu, ka pasaulē viss labi un viss ir vieglāk un pa lielam nav jāstrādā un nav jācīnās, lai sasniegtu kaut ko, jo īpaši, lai sasniegtu tādu minimālo - iztikas minimumu - tad tā bija viena no lietām, kas man ļoti - es sapratu, ka man tas ļoti nepatika.”*

Māris: *“Pa lielam visa mana dzīve bija tur. Es aizbraucu pastrādāt un vīkendos satiekos ar pāris draugiem, ejam ārā, tusējam, ejam uz bāriņiem, dzeram, kas vienā brīdī nelikās labi, likās apnicīgi. Tad vienkārši es biju atvaļinājumā Latvijā un sapratu, ka man ir izbesījis viss, kas notiek Luksemburgā, un es neattīstos un stagnēju, dzīvoju no dienas uz dienu, un pieņemu*

lēmumu, ka aizbraukšu atpakaļ uz Luksemburgu un iesniegšu atlūgumu, nostrādāšu mēnesi un kravāšu mantas. Tā arī izdarīju.”

Māris izjuta nepiederību Luksemburgas sabiedrībai nevis vietējo iedzīvotāju negāciju dēļ, bet gan saprotot pretrunas salīdzinājumā ar Latviju. Toties Signe izjuta pilnīgu noraidījumu no vietējiem iedzīvotājiem, jo īpaši vienaudžiem, nespēja atrast draugus, jo nebija spāniete, kaut arī spāņu valodu prata un izmantoja ikdienā. Intervijā tieši šis iemesls tika uzsvērts vairākkārt. Signei nebija dota iespēja izvēlēties - piederēt vai nepiederēt Spānijas sabiedrībai un viņu valdošajiem uzskatiem.

Signe: “Tāpēc ka mani skolā daudzi apsmēja, ka tu esi no citas valsts. Rupji sakot, sūda valstī. Mēs šeit ārzemniekus negribam. Nepieņēma tajā vidē jaunieši.”

Latvijā Signe un Nellija izjuta pret sevi vērstas negācijas, kaut arī Nellija norāda, ka attieksme ir dažāda. Signe izjuta negācijas tieši valodas dēļ, jo latviešu valoda bija piemirsusies, tāpēc ka ikdienā Spānijā viņa to nelietoja pat saskarsmē ar ģimenes daļu, ar kuru dzīvoja kopā. Māris norādīja, ka rakstā, pēc kura viņu atradu, par viņa “veiksmes stāstu” tieši komentāru sadaļā lielākā daļa bija negatīvi pret viņu. Intervijas laikā Māris man rādīja telefonā ekrānuzņēmumu ar komentāriem, kas bija rupji un izteica negatīvas piezīmes par Māra atgriešanos. Pats Māris tajā brīdī tik vien kā iesmējās un uzjautrinājās. neuztverot to nopietni, jo tiešu diskrimināciju realitātē nav izjutis. Iespējams, ka cilvēkiem savas negācijas izteikt interneta vidē ir vieglāk nekā pateikt tieši kādam klātienē, taču tas nenozīmē, ka kaut kādā mērā diskriminācija nepastāv.

Nellija: “Cilvēki uztver tā skaudīgi: “O, jā, tu esi atgriezies, ko tu te?” Bet ir arī cilvēki, kuri ir arī ļoti pozitīvi: “Tu tik daudz ko savādāku redzējis un piedzīvojis, pastāsti, kā tur ir!””

3.6.1 Veiksmes stāsts

Nereti cilvēkus, kuri atgriežas Latvijā pēc vairākiem nodzīvotiem gadiem ārzemēs, sauc par “veiksmes stāstiem”. Uzsver, ka, par spīti ekonomiski labākiem apstākļiem migrācijas valstī, emigranti ir izvēlējušies atgriezties, iedvesmojot citus un radot pozitīvu priekšstatu par reemigrantiem. Divi no maniem pētījuma dalībniekiem, Elza un Māris, publiskā vidē ir stāstījuši savu “veiksmes stāstu”. Paši atzīst, ka viņi neuztver sevi kā īpašākus vai speciāli izceļamus uz vietējo fona. Atgriezties bija viņu izvēle minēto iemeslu dēļ, taču pētījuma dalībnieki jūtas kā ieguvēji un ir pateicīgi par pieredzi, izglītību, valodas iemaņām, kultūru dažādību, kontaktu izveidi utt., ko ieguva migrācijas valstī. Par spīti tam, neviens neatzina, ka

vēlētos atgriezties migrācijas valstī, jo šeit ir sākuši mācīties vai strādāt, ir izveidojies sociālais loks.

Māris: *“Pa lielam ar to atgriešanos ir tā, ka draugi un radi... radās priekšstats, ka citi novērtē to vairāk nekā es pats. Man tas liekas pašsaprotami, kāpēc es atgriezos. Man ikdiena ir – es esmu precējies, ir sieva un kaķis, un darbs.”*

Elza: *“Protams, daudziem interesē, līdzko uzzina, ka esi no ārzemēm, jautā par to, kā izdevās utt., un arī vēl joprojām, tāpat kā tu, aicina uz dažādām intervijām, visi grib dzirdēt veiksmes stāstus – un arī neveiksmes stāstus reizēm.”*

Tomēr visi pētījuma dalībnieki ir “veiksmes stāsti”, jo šobrīd dzīvo un uzskata par savām mājām Latviju. Tāpēc pētījuma fokuss ir vienpusējs, jo neintervēju tos jaunos cilvēkus, kuri, iespējams, atgriezās Latvijā, taču nespēja vai negribēja iedzīvoties un atgriezās migrācijas valstī. Kā jau minēju teorētiskajā daļā, atgriešanās migrācijā reemigrācija no izcelsmes valsts ne visos gadījumos ir noslēdzošais posms. Tomēr izvēloties specifiski šo jauno cilvēku grupu, es apskatu, kā notika atgriešanās process un kādi ir iemesli ne tikai atgriezties, bet arī palikt Latvijā. Visbiežākais atgriešanās iemesls ir tieši emocionāls, nevis finansiāls. Arī pētījuma dalībnieki visi kā viens minēja, ka par spīti lielākām algām migrācijas valstī, viņi tomēr atgriezās Latvijā. Pētījuma dalībnieki nesaskata veiksmi savos stāstos, tie ir viņu dzīvesstāsti kā jebkurai. Veiksme saskatīta tikai dažbrīd izteicienos, piemēram: *“Kas man ir ļoti paveicies – neraugoties uz to, ka es nodzīvoju desmit gadus ārzemēs, ir saglabājušies draugi no vidusskolas, pirms es aizbraucu – mēs vēl joprojām esam cieša draugu grupa.”* (Māris) un *“Man ir paveicies, ka Cēsīs ir pašiem sava māja, kuru mūsu prombūtnes laikā daļēji uzturēja mūsu radi un draugi, un arī es pa vasarām tur daļēji dzīvoju, tāpēc nebija problēmas un jārisina jautājumi par dzīvošanu, palikšanu.”* (Elza) Tomēr tās ir atsevišķas epizodes, kas neapvienojās lielākā stāstā, ka viss sasniegtais ir tikai veiksmē. Pētījuma dalībnieki norāda, ka arī smagi, iespējams, pat smagāk nekā vietējie gan migrācijas valstī, gan Latvijā strādājuši, lai sasniegtu, ko ir sasnieguši, lai paliktu Latvijā. Tāpēc “veiksmes stāsti” nav par veiksmi, bet gan, kā reemigrējušie, ieskaitot pētījuma dalībniekus, sasniedza tādu dzīves līmeni (ne tikai ekonomisko), lai paliktu Latvijā.

Kaut arī pastāvēja negācijas no palicējiem, pētījuma dalībnieki tās uztvēra kā maznozīmīgu daļu no savas atgriešanās pieredzes. Teorijas virzienu nodaļā minēju, ka pastāv nostādne – migranti pret palicējiem –, taču tikai viena pētījuma dalībiece izteicās, ka pret viņu vērsta negācijas, kas ietekmē viņas piederības sajūtu Latvijas sabiedrībai latviešu valodas

nepārzināšanas dēļ. Taču atgriešanās process nebija viegls, lai arī medijos šie stāsti tiek saukti par “veiksmes stāstiem”, pētījuma dalībniekiem bija jāiegulda vairāk darba, līdzekļu un laika, lai sasniegtu to pašu, ko vietējie.

Secinājumi

Šajā pētījumā tika pētīti tādi koncepti kā atgriešanās migrācija, translokālisms, piederība un nepiederības sajūtas jaunu cilvēku dzīvēs pēc atgriešanās Latvijā. Visi trīs virzieni ir savstarpēji saistīti un es spēju tos likumsakarīgi savienot. Pētot jauno cilvēku aizbraukšanas un atgriešanās stāstus, katrā iezīmējās visi trīs virzieni, kas spēja atklāt, kā veidojās translokālās attiecības starp vietām un cilvēkiem, kā piederības un nepiederības sajūtas ietekmēja lēmumu par atgriešanos un ikdienas dzīvi Latvijā.

Lai arī katrs pētījuma dalībnieks lēmumu par emigrāciju uztvēra citādāk, gan pozitīvi, gan negatīvi, tieši atgriešanās pieredze parāda līdzības, kaut arī stāsti atšķiras. Atgriežoties radi un draugi palīdzēja ar dzīvesvietu, finansiāliem līdzekļiem un darba atrašanu. Sākumā šī palīdzība tika pieņemta un novērtēta, pēc kāda laika pētījuma dalībnieki paši meklēja iespējas, lai nebūtu atkarīgi no citiem. Lai arī visbiežāk atgriešanās iemesli ir emocionāli, pētījuma dalībnieki atzina, ka Latvijā salīdzinājumā ar migrācijas valsti ir lielākas iespējas attīsties karjeras ziņā, jo šeit ir mazāk cilvēku, tātad mazāka konkurence.

Pētījuma dalībnieki veido translokālas attiecības gan ar cilvēkiem, gan ar vietu. Pētījuma dalībnieki norāda, ka “mājas” spēj būt vairākas un vairākās valstīs, tās ir saistītas ar sev tuviem cilvēkiem, viņi spēj uzturēt translokālas attiecības ar vairākām vietām un cilvēkiem vienlaikus. Pētījuma dalībnieki par mājām sauc vietu, kur mīt tuvinieki un radi, kur viss ir saprotams un nav svešs, kur tiek runāts pārsvarā dzimtajā valodā. Taču, nespējot uzturēt kontaktus ar visiem vienlaicīgi, saikne ir aktīva atkarībā no ģeogrāfiskās atrašanās vietas. Tā aktivizējas, tiklīdz jaunais cilvēks dodas atpakaļ uz migrācijas valsti. Jaunie cilvēki ir brīvāki ceļošanā, tāpēc neuzskata par apgrūtinājumu doties atpakaļ uz migrācijas valsti, kad paši to vēlas, lai satiktu radus un draugus, tā aktivizējot kontaktu ar migrācijas valstī palikušo ģimeni un draugiem.

Pētījuma dalībnieki caur atgriešanās migrāciju veido dziļas piederības un nepiederības sajūtas vietai un cilvēkiem. Pētījuma dalībnieki emigrēja kā bērni, taču jau ar izteiktu piederības sajūtu Latvijai un tās sabiedrībai. Piederības sajūtā iekļauj latviešu valodu, Latvijas sabiedrības uzvedības modeļus un kultūru, tuviniekus un draugus. Nonākot migrācijas valstī un nodzīvojot tajā vairākus gadus, īsti nespēja rast tādu pašu piederības sajūtu, kāda tā bija Latvijā, tāpēc kā pieaugušie atgriezās Latvijā, lai mēģinātu atgriezt piederības sajūtu, kāda tā bija pirms došanās uz migrācijas valsti. Piederības vai nepiederības sajūtas bijušas par iemesliem, lai atgrieztos. Nepiederība migrācijas valstij un tās sabiedrībai ļāva lemt par labu atgriezties Latvijā. Tas radīja

piederības sajūtu Latvijai un tās sabiedrībai. Nepiederība migrācijas valstij varēja būt gan paša izvēle, nevēloties piederēt tai, vai arī vietējo iedzīvotāju negatīva attieksme pret iebrucējiem. Atgriežoties Latvijā, ne vienmēr spēj izjust piederību visās jomās, jo ir pārņemti daži sabiedrības uzvedības modeļi no migrācijas valstīm. Visbiežāk tiek minēts pieklājības frāžu trūkums klientu apkalpošanas sfērās t.i. veikalos, sabiedriskās ēdināšanas iestādēs, un aizspriedumi pret minoritātēm, kas dominē Latvijas sabiedrībā. Tas veido iekšējo pretrunu, jo pētījuma dalībnieki norādīja, ka uzvedības modeļi migrācijas valstī nebija līdz galam pieņemami, taču Latvijā, kur “viss ir saprotams un pazīstams”, arī nespēja pieņemt visas sabiedrības normas. Migrācijas valsts rada noteiktu nospiedumu pētījuma dalībnieku uzvedības modeļi, tādejādi veidojot transnacionālo piederību abām valstīm.

Lai arī medijos šos atgriešanās gadījumus sauc par “veiksmes stāstiem”, tie nebūt nav par veiksmi, bet gan par izaicinājumiem, ar kuriem jaunajiem cilvēkiem nācās saskarties. Lai atrastu dzīves vietu, darbu, iestātos izglītības iestādē un iekārtotu bērnu bērnudārzā, tika pieliktas lielākas pūles, salīdzinot ar vietējiem. Ne tikai dodoties uz migrācijas valsti, jaunajiem cilvēkiem nācās saskarties ar lielākām grūtībām, bet arī atgriežoties un iekļaujoties Latvijas sabiedrībā. Zem veiksmes slēpjas ieguldīts darbs, ekonomiskie līdzekļi un laiks, lai varētu iedzīvoties Latvijā un sajūst kādreizējo piederības sajūtu, palikt Latvijā, nevis turpināt atgriešanās migrācijas ciklu un doties atpakaļ uz migrācijas valsti.

Jāņem vērā, ka šajā pētījumā tika atlasīti tikai tie reemigranti, kuri palika un uzsāka patstāvīgu dzīvi Latvijā. Ne visi reemigrējušie paliek izcelsmes valstī, jo ir vīlušies cerētajā un saprotot, ka nespēj iederēties, migrē vēlreiz. Šis pētījums atklāj tikai vienu dimensiju reemigrantu pieredžu stāstos, jo pētījuma dalībnieki par spīti grūtībām izvēlējās palikt, tādejādi veidojot medijos pazīstamos “veiksmes stāstus”. Iespējams, pētījums rastu citus secinājumus, ja tiktu iekļauti arī vēlreiz reemigrējušie, taču pētījuma jautājumi, kā šiem jaunajiem cilvēkiem ir izdevies palikt Latvijā un iekļauties tās sabiedrībā, ir veiksmīgi apskatīti.

Lai arī pētījuma dalībnieki norādīja, ka sevi neuzskata par īpašu grupu, kas būtu jāizceļ, un atgriešanās izvēli uztver kā pašsaprotamu, tieši šis uzskats parādīja viņu vēlmi piederēt un iekļauties Latvijas sabiedrībā, nevis stāvēt atsevišķi. Izcelšana tikai nodala šos cilvēkus no pārējās sabiedrības, kas ir pretēji tam, ko viņi centušies darīt vairāku gadu garumā. Kaut arī pētījuma dalībnieki uztver pret sevi vērstās negācijas kā atgriešanās pieredzes daļu un cenšas vairāk koncentrēties uz pozitīvajiem viedokļiem, abi viedokļi vienmēr ir daļa no viņu “veiksmes stāsta”, padarot atšķirīgus no palicējiem un vietējiem, kas nozīmē, ka viņi kļūst translokāli un transnacionāli. Tā kā pētījuma dalībnieki vairāk nekā vienā valstī veido attiecības ar cilvēkiem

un sabiedrību (ir daļa no tās un pārņem noteiktus uzvedības modeļus), viņi iegūst transnacionālu identitāti, jo saglabā nospiedumu no abām valstīm.

Pateicības

Vēlos pateikties visiem tiem, kas palīdzēja, lai taptu šis bakalaura darbs:

Darba vadītājam **Kārlim Lakševicam**, kurš sniedza ne tikai akadēmisku, bet arī morālu atbalstu jau no pirmās dienas. Atbildēja uz maniem jautājumiem, sniedza komentārus, mierināja grūtajos brīžos un motivēja izdarīt vairāk nekā domāju, ka varu.

Pētījuma dalībniekiem, kuri piekrita intervijām, izbrīvējot laiku tām, un ne tikai izstāstīja savu atgriešanās pieredzi, bet arī bija patīkami sarunu biedri, ar kuriem atradu daudz kopīga.

Kursabiedriem, kuri uzmundrināja un sniedza atbildes uz jautājumiem, jo zināja, kā ir rakstīt bakalauru darbu.

Maijai Olšteinai, kura, neskatoties uz laika trūkumu savā dzīvē, atrada laiku man un manam bakalaura darbam, lai izlabotu latviešu valodas gramatikas kļūdas.

Ģimenei, draugiem un draugam, kuri spēja mani pieņemt tādu, kāda es esmu, rakstot bakalaura darbu, un neņēma ļaunā, kad kļuva emocionāla un neiecietīga pret viņiem.

Paldies!

Bibliogrāfija

1. Assmuth, Laura, Marina Hakkarainen, Aija Lulle, and Pihla Maria Siim. *Translocal Childhoods and Family Mobility in East and North Europe*. Palgrave Macmillan, 2018.
2. Cerase, Francesco P. "Expectations and Reality: A Case Study of Return Migration from the United States to Southern Italy." *The International Migration Review* 8, no. 2 (1974): 245-62. doi:10.2307/3002783.
3. Dzenovska, Dace. *Aizbraukšana un tukšums Latvijas laukos: Starp zudušām un iespējamām nākotnēm*. Rīga: Biznesa Augstskola Turība, 2012.
4. Glorius, B. Understanding the counter-flow: Theoretical and methodological aspects in studying remigration processes after EU expansion. In Glorius B., Grabowska-Lusinska I., & Kuvik A. (Eds.), *Mobility in Transition: Migration Patterns after EU Enlargement* (lpp. 217-236). Amsterdam: Amsterdam University Press. 2013.
5. Kalir, Barak. "Afterword: On Transitive Concepts and Local Imaginations — Studying Mobilities from a Translocal Perspective." In *Mobilities, Boundaries, and Travelling Ideas: Rethinking Translocality Beyond Central Asia and the Caucasus*, edited by Stephan-Emmrich Manja and Schröder Philipp, 349-60. Cambridge, UK: Open Book Publishers, 2018. <http://www.jstor.org/stable/j.ctv8j3t2.16>.
6. King, Russell, and Aija Lulle. *Research on Migration: Facing Realities and Maximising Opportunities: A Policy Review*. Luxembourg: Publications Office, 2016.
7. Krišjāne, Zaiga un Andris Bauls. *Latvijas iedzīvotāju starpvalstu mobilitāte pēc Eiropas Savienības paplašināšanas*. Latvijas Zinātņu akadēmijas vēstis, 45(3/4): 71–85, 2011.
8. Lulle Aija, King Russell. *Time-space of Possibilities: Translocal Geographies of Latvians in Guernsey* Rīga: Latvijas Universitāte, 2014.

9. Mieriņa, Zepa, Rungule, Kotts, Stašulāne, Mieriņa, Inta, . . . Latvijas Universitāte. Filozofijas un socioloģijas institūts. *Latvijas emigrantu kopienas: Cerību diaspora* Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 2015.

10. Zepa, Brigita, un Evija Kļave. *Latvija. Pārskats Par Tautas Attīstību, 2010/2011 : Nacionālā Identitāte, Mobilitāte Un Rīcībspēja / Galv. Red. Brigita Zepa, Evija Kļave.* Rīga: LU Sociālo Un Politisko Pētījumu Institūts, 2011.

Dokumentārā lapa

Bakalaura darbs „Atgriešanās process Latvijā pēc ārzemēs pavadītas bērnības” izstrādāts LU
Humanitāro zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie
informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: Linda Vilde

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai vadītājs: M.Hum. Kārlis Lakševics

Recenzents: M.Hum. Artūrs Pokšāns

Darbs iesniegts kultūras un sociālās antropoloģijas bakalaura studiju programmā 27.05.2019.

Dekāna pilnvarotā persona metodiķe: Agnese Kirovāne

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījumu komisijas sēdē

03.06.2019. prot. Nr.

Komisijas sekretāre: lektore Māra Neikena